

KULTUREN

Adelgatan

Lund, fornlämning nr 73:1,

Lunds kommun, Skåne

Arkeologisk förundersökning 2013 och 2015

KULTURMILJÖRAPPORTER 2015:7

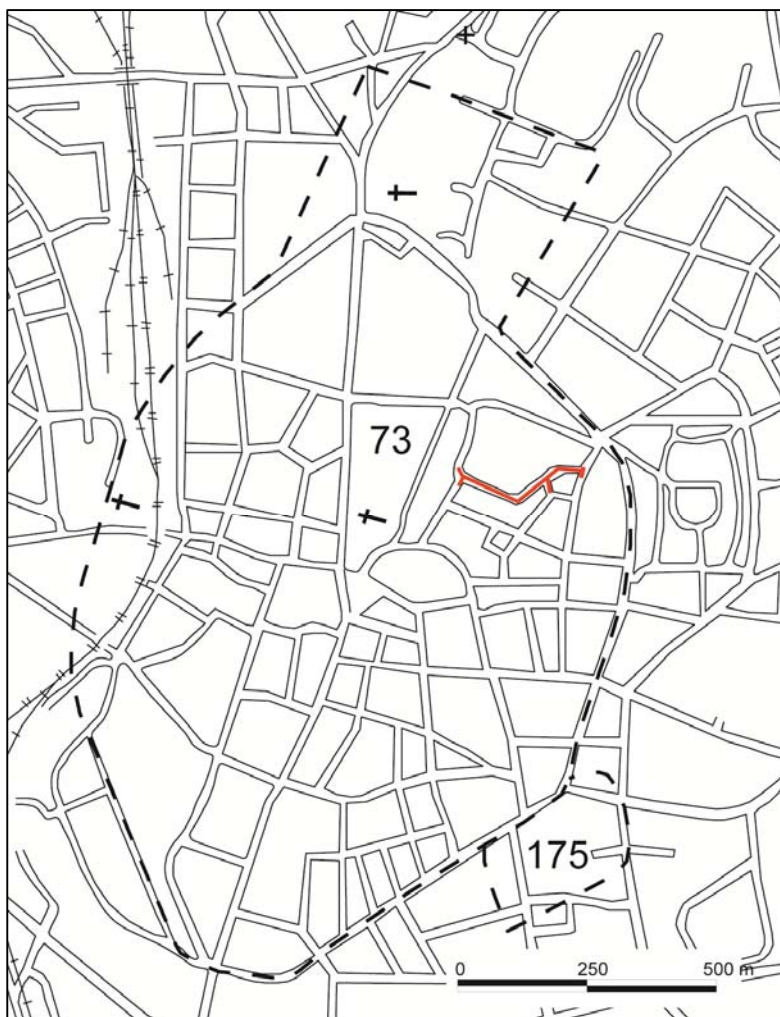
AJA GULDÅKER

KULTURHISTORISKA FÖRENINGEN FÖR SÖDRA SVERIGE

Innehåll

Inledning	3
Fornlämningsmiljö	3
Tidigare arkeologiska iakttagelser	8
Genomförande och resultat	8
Schakt 1.....	9
Schakt 2.....	12
Schakt 3.....	12
Schakt 4.....	16
Schakt 5.....	20
<i>Sektion containerplatsen</i>	<i>21</i>
<i>Sektion I.....</i>	<i>24</i>
<i>Sektion Lilla Tomegatan</i>	<i>25</i>
<i>Sektion 7A</i>	<i>25</i>
<i>Timrad brunn</i>	<i>25</i>
<i>Sektion II mot norr, vid Adelgatan 11B.....</i>	<i>29</i>
<i>Sektion III</i>	<i>29</i>
<i>Sektion Stora Tomegatan.....</i>	<i>30</i>
Schakt 6.....	30
Sammanfattning	31
Administrativa och tekniska uppgifter	33
Administrativa och tekniska uppgifter	34
Referenser	35
Bilagor	36
<i>Schakt 1/Sektion B.....</i>	<i>38</i>
<i>Schakt 1/Sektion D</i>	<i>39</i>
<i>Schakt 3/ Sektion Norr vid Dekan</i>	<i>41</i>
<i>Schakt 4/Sektion Norr och nordväst</i>	<i>43</i>
<i>Schakt 5/Sektion 1 mot norr, Lilla Tomegatan.....</i>	<i>44</i>
<i>Lagerbeskrivningar Schakt 5/Sektion 1 mot Norr, Lilla Tomegatan: Västra delen</i>	<i>45</i>
<i>Schakt 5/Sektion 2 mot norr Lilla Tomegatan: östra delen.....</i>	<i>46</i>

Schakt 5/ Sektion mot Öst,.....	47
Schakt 5/Sektion mot Väster Containerplatsen.....	48
Schakt 5/Sektion mot Nordöst Adelgatan 7A.....	49
Schakt 5/Sektion I mot öst Stora Tomegatan	50
Schakt 5/Sektion II norr Adelgatan 11B	51
Schakt 5/Sektion III mot norr Adelgatan 13A.....	52
Schakt 6. Plan- och sektionsritning, Lst dnr 431-550-2015	53
Makroskopisk analys av jordprover från VA-arbeten längst Adelgatan, Lund. Teknisk rapport. Jens Heimdahl, Riksantikvarieämbetet, UV Region mitt 2014- 12-19.....	57
DENDROKRONOLOGISK ANALYS AV ARKEOLOGISKA FYND FRÅN ADELGATAN I LUND, Hans Linderson.....	62
En tidsvandring på Adelgatan av Aja Guldåker I: Gamla Lund Nytt Nr 3 2014..	63

Figur 1. Lunds medeltida stad, fornlämning 73, med platsen för undersökningen markerad med en röd linje.

Inledning

I samband med nya rördragningar längs med Adelgatan samt Lilla Tomegatan och delar av Stora Tomegatan, Sankt Annegatan och Tegnérplatsen, Lund, genomfördes en arkeologisk schaktningsövervakning, enligt Länsstyrelsens beslut (Lst.dnr 431-9894-2013). Området för schaktningsarbetena var beläget inom Lunds medeltida stadsområde, fornlämning 73:1, från nordöst till Lunds centrala stadskärna (figur 1). Ett kompletteringsarbete utfördes i januari år 2015 enligt Länsstyrelsens beslut 431-550-2015, och resultaten från det markarbetet redovisas i denna rapport.

Fornlämningsmiljö

Adelgatan är beläget i den nordöstra delen av det medeltida stadsområdet, omgärdat av flera kvarter, bland annat Städet, Kulturen, Föreningen och Tegnér (figur 2). Kv Städet hängde tidigare samman med det som idag kallas för kv Studenten, men kom att skiljas

åt då östra delarna av Lilla Tomegatan lades ut på 1600-talet. Under den första tiden gick gatan under namnet Lilla Kosträtet, innan den under 1700-tal fick sitt nuvarande namn (Bevaringskommittén 1983 s 162). Längs Lilla Tomegatans nutida sträckning fanns under medeltiden Sankt Thomas kyrka med tillhörande kyrkogård. Dess utbredning omfattade delar av såväl kvarteret Studenten som kv Städet. Det sistnämnda omfattas i Anders Andréns rekonstruktion av tomtindelning i Lund år 1500, där tomt nr 40 tillskrivs Sankt Thomas socken (André 1984 s 72). Adelgatan går i nordost samman med Stora Tomegatan, ungefär i mitten ansluter Lilla Tomegatan och i söder möts Adelgatan, Sankt Annegatan och Tegnérsplassen, alla helt eller delvis härrörande från medeltiden (figur 2).

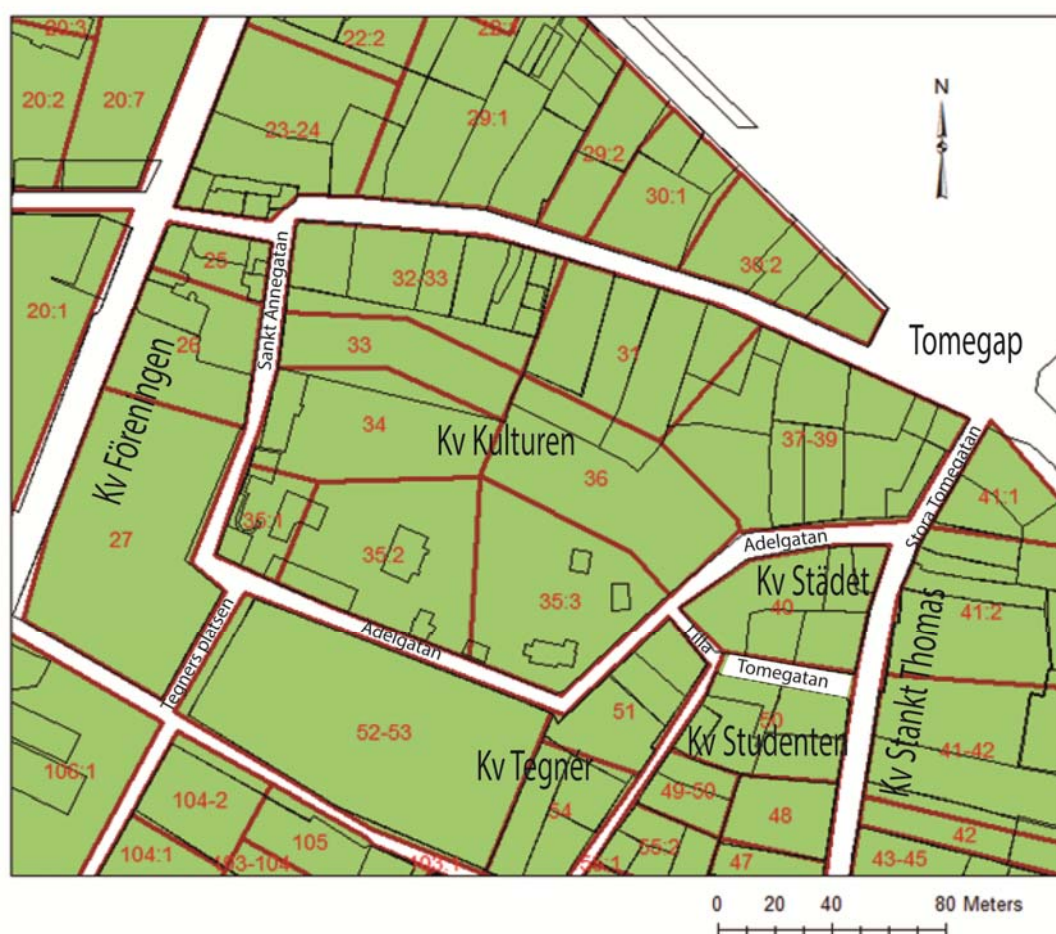
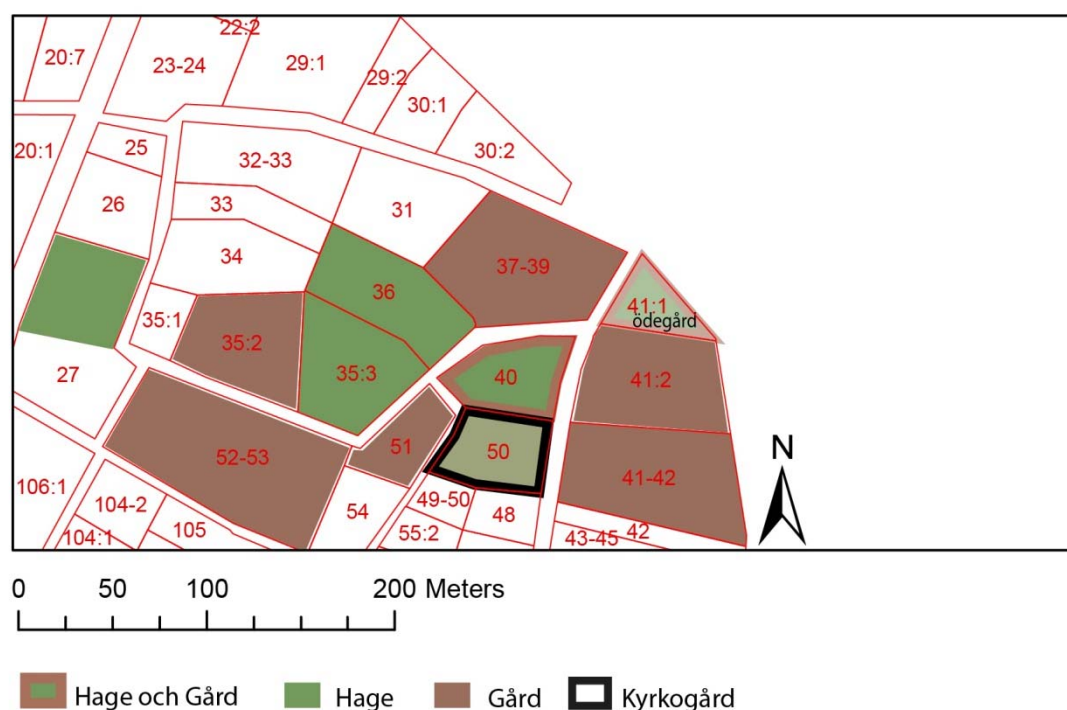

Fig. 2. Dagens fastighetsindelning längs med Adelgatan med svarta linjer, Anders Andréns rekonstruktion av Lunds tomter år 1500 med röda linjer och röda nummer (1984). Dagens gator och kvarter utsatta.

I samband med aktuellt schaktningsområde kan det konstateras att dagens Adelgata har en större bredd än medeltidens gata. Därmed har flera medeltida tomter längs med Adelgatan, Stora Tomegatan, Lilla Tomegatan, Tegnérsplassen och Sankt Annegatan berörts av markarbetet och delar av det skriftliga källmaterialet redovisas därför kortfattat i tabell, för att förmedla en bild av hur området utnyttjades under medeltid och efterreformatorisk tid (figur 4). Sannolikt var det en blandning av tomter med hus på och tomter utan. Vissa tomter kunde periodvis stå öde och möjligen utnyttjas för odling eller som betesmark. Flera tomter anges som "hage" vilket kan tyda på att det var en

resursmark enkom för odling och att arrendatorn eller ägaren bodde på annan plats i staden (figur 3).

Figur 3. Hur tomterna användes under 1500-talets Lund enligt Andrén (1984). Troligen kan tomter som uppges vara hagar sakna byggnader. Däremot kan sannolikt gårdar även ha haft trädgårdsmiljöer.

Tomt 27	Kanikresidens (Domkapitlet, okänt mensalgods)
1643	Norra delen omtalas som sal Sigvard Grubbes residenshage
Tomt 35:1	Vikarieresidens (S:ta Marias altare vid uret)
1569	Arrenderades på <i>evig tid</i> av succentoren Hans von Werthofen och hans hustru Margrete Corneliusdatter
Tomt 35:2 Gård	"Stafkarlegården" – (Domkapitlet)
1532 - 1658	Arrenderades på <i>evig tid</i> av flera olika personer
1670	Tomten ägdes av änkan Johanne som uppgavs ha "opsat et herligt 2 lofft høyt huus derpaa". I tomtens nordvästra hörn har en stenkällare påträffats.
Tomt 35:3	Tomt (S:t Thomas kyrka)
1574	Herr Bents hage
1609-1616	Herr Tures hage
Tomt 36	Tomt (saknas uppgifter)
1616-1617	"Lubberts" hage
Tomt 37-39	Gård (Stora Prästgillet)
1553-1649	Arrenderades på <i>evig tid</i> av flera olika personer
Tomt 40	Kanikresidens (Domkapitlet – okänt mensalgods)
S:t Thomas sn 1364, 1374/1400	
1364	Köptes av väpnaren Peder Eskilson till Bosarp. Gården bestod av ett stenhus

	med trädgård och enstaka byggnader
1374/1400	Donerades till domkapitlet för att tjäna som kanikresidens. Gården bestod av ett stenhus som var beläget norr om S:t Thomas kyrkogård.
1553/1592/1620	Nämns som hage till olika ägare
Tomt 41:1 Tomt (Altaret under stora orgeln i väster) S:t Thomas sn 1500	
1500	Tomten var en öde gårdsplats "östen näst innen för Thomes gap".
Tomt 41:2 Gård (närmare uppgifter saknas)	
1577	Nämns sal Jörgen Urnes gård, norr om gården. Osäker omfattning.
Tomt 50 S:t Thomas kyrka och kyrkogård Kyrkan tillföll vid reformationen kronan. Under senare delen av 1500-talet utnyttjades kyrkogården till profan bebyggelse.	
1577/1580	Nämns som herr Sören Lummes änkas Mettes gård
1579/80	Betalade samma änka jordskyld till kronan för gården
1582/1583 - 1615/1616	Betalade Peder Skrifer jordskyld till kronan för samma gård
1623	Köptes av Jens Nielsen
1658	Ägdes av Börge Heglemagers, som bodde på Krafts rote 32.
Tomt 51 Gård (Kronan – äldre indraget kyrkogods?) S:t Thomas sn 1598/99-1615/16	
1594	Nämns som kaniken Christen Nielsens gård i vilken hans svärmor herr Bertels änka Bente bodde
1598/99- 1615/16	Betalade magister Christen Nielsen jordskyld till kronan
Tomt 52-53 Kanikresidens (Mensa Tullstorp)	
1546	Sal herr Laurits Falsters gård
1594/1600	Slottsskrivare Niels Paaskes residens/ Niels Paaske innehar Mensa Tullstorp
1650	Mensa Tullstorp var residenset efter Sten Beck
1670	Nämns att Sten Beck tidigare uppburit pengar för residenset "med det murede steenhues"

Figur 4. Tabell över rekonstruktion av tomter under medeltid och efterreformatorisk tid i Lund, efter Andrén 1984 s 70

Dagens bebyggelse längs med det aktuella schaktningsområdet är framför allt uppfört under 1800-talet, flertalet hus utan källare och både en- och flerfamiljshus finns längs med gatan (figur 6). Troligen genomfördes en gatubreddning under tidigt 1800-tal, då äldre bebyggelse ersattes med ny.

Längs med södra delen av Adelgatan finns Östgöta Nation, en studentnation med både bostäder och nöjeslokaler. Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige, ett friluftsmuseum, har funnits norr om Adelgatans södra del sedan 1890-talet, och söder om Adelgatan sedan år 1926, en underjordisk tunnel under Adelgatan förbinder områdena sedan år 1929.

Figur 5. Detalj från odaterad karta, som troligen härrör från år 1669 av Andreas. Kartan visar bebyggelse längs med Adelgatan. I jämförelse med år 1500 tycks området ha förtätas med bebyggelse (André och Högstedt 1990).

Figur 6. Vy över Adelgatan, troligen sent 1800-tal eller tidigt 1900-tal. Den höga byggnaden längst nere till vänster uppfördes år 1887. Kulturens LB-arkiv L 1949:12. Fotograf A W Rahm.

Tidigare arkeologiska iakttagelser

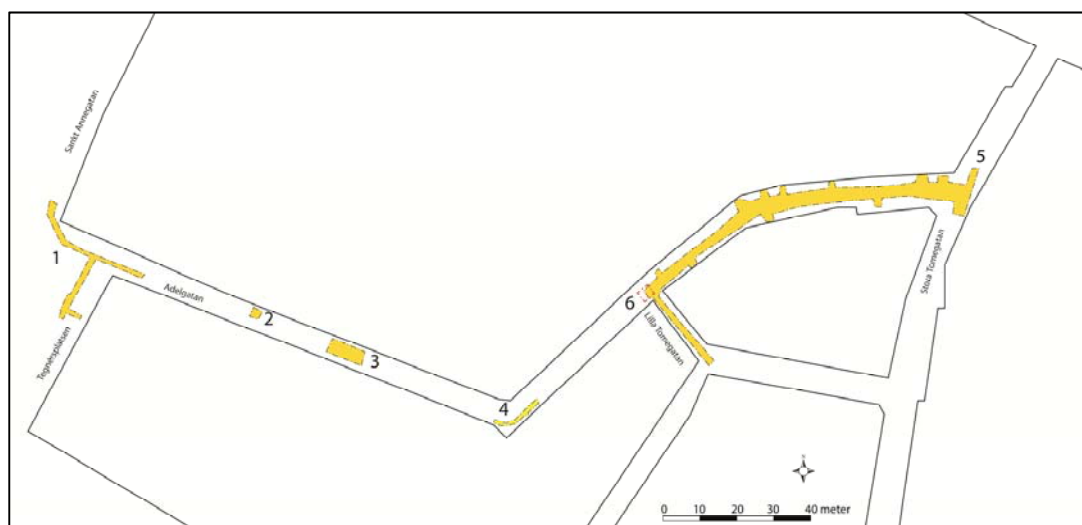
Under de senaste hundra åren har flera arkeologiska observationer och schaktningsövervakningar utförts i området, dock ett fåtal undersökningar i gatumiljö. Observationerna är av olika karaktär och kvalitet. Kulturlagerdjupet i området varierar mellan 1,00 m och 1,50 m, varvid moränleran vidtar. Enligt de observationer som gjorts verkar kulturlagren i området vara av god kvalitet. I den södra delen av kv Städet påträffades till exempel två gravar vid en grundgrävning år 1934. De var belägna intill tomtgränsen mot Lilla Tomegatan. I den östra delen av kvarteret påträffades bebyggelse lämningar i form av ett lergolv (Ericsson 2009). I samband med VA-arbeten i Adelgatan och kv Städet nr 9 påvisades sentida intakta kulturlager, vilka möjligen kan knytas till byggnadens uppförande år 1829 (Bolander 2009).

Genomförande och resultat

I samband med att nya ledningar för vatten och avlopp skulle läggas i Adelgatan genomfördes en arkeologisk förundersökning. Ingreppet skedde etappvis och på olika sätt för att minimera ingrepp i fornlämningen (figur 7). Området där Adelgatan mynnar ut i Sankt Annegatan, respektive Stora Tomegatan, samt delar av Tegnérsplassen berördes, förutom Adelgatans huvudsakliga sträckning. De västra delarna av Lilla Tomegatan omfattades också av grävarbetena. Fem schakt togs upp, med en sammanlagd yta omfattandes 318 m². Totalt uppgick volymen på schaktningsarbetena till 566 m³.

Under januari år 2015 genomfördes ett kompletterande arbete, vilket här i rapporten benämns som Schakt 6, som omfattade 6 m² respektive 18 m³ (Lst.dnr 431-550-2015).

I hänvisningar kommer fortsättningsvis t ex Schakt 1 att betecknas S1. Kulturlager kommer att betecknas som KL. Sektionsritningar finns längst bak i rapporten som bilagor.

Figur 7. Översikt över schaktningsområdet med numrerade schakt.

Schakt 1

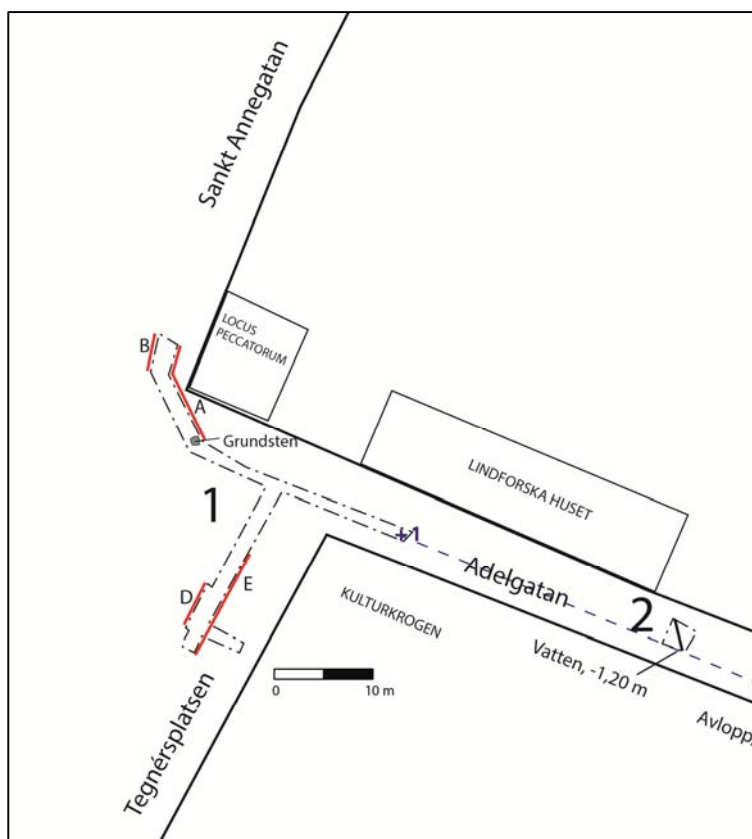
I mötet mellan Adelgatan och Sankt Annegatan konstaterades en tidigmedeltida risbädd på en nivå av 1,10 -1,20 m under dagens marknivå. Ett tunt lager av bark och pinnar i komprimerat skick tyder på en tidig vägbanas som inte var stenlagd, utan endast förbättrad med en risbädd (figur 8, bilaga 1/KL3 & bilaga 2/KL2).

Ovanpå risbädden framkom ett ackumulerat kulturlager med grå, fet lera med inblandning av pinnar, vilket tyder på ett smutslager som byggts på i takt med att vägen använts (bilaga 2/KL4). En liten förbättringsinsats med sten stora som knytnävar hade gjorts och fanns i toppen på lagret. Ett nytt lager med risbädd dokumenterades ovanpå detta på ett djup av 0,7-0,8 m (bilaga 2/KL5). Detta kulturlager var inte lika komprimerat som den första fasen av risbädd och ett vedartsprov togs för att fastställa vilken typ av vegetation som har utnyttjats för risbädden samt för att öka kunskapen om vilken växtlighet som funnits i närheten. Analysresultaten visar att det huvudsakligen var *Salix* i risbädden (pil, vide och sälg) och att det troligen var avverkat under sommarhalvåret (Linderson 2015, bilaga 18). Förekomsten av *Salix* är utbredd i stadens ytterområden idag och tillväxten är god, vilket gör att den kan skördas ofta utan att återväxten hämmas. Det finns ingen anledning att tro att förekomsten var annorlunda under medeltiden, även om den huvudsakliga traditionen att gynna pil och skapa pilvallar ökade under 1700-talet (Melchert m fl 2014 s 13). Bladverket på *Salix* är däremot klent med smala blad vilket tyder på att det var grenverket som utgjorde det huvudsakliga materialet för vägbädden. *Salix* användes också flitigt för bland annat korgtillverkning och annan typ av flätning, som flätverk i lerklinade hus och till hägnader (Rensbro 2002 s 58f; Nilsson och Wahlöö 1986 s 13). Risbädden kan därmed vara en restprodukt från diverse olika verksamheter som krävde *Salix*.

En grundsten påträffades på ett djup av 0,80 m mitt i schaktet, försänkt i svartgrå, fet, finkornig, torr och kompakt lera. Keramik av typen yngre rödgods påträffades intill stenen. Stenen kan vara en rest av en byggnad eller en markering av en tidigare tomtgräns. Moränlera framkom på ett djup av 0,90-1,00 m under dagens marknivå (figur 8).

Vid Tegnérplatsen dokumenterades syllstenar efter en byggnad tillhörande tomt 52-53 enligt Andréns rekonstruktion, vilket indikerar att tomtmarken tidigare funnits längre västerut än vad som är fallet idag (figur 2). Syllstenarna stabiliserades av grå lera med inslag av kalkprickar som låg precis ovanpå moränleran (bilaga 1/Sektion D).

På en sträcka från Schakt 1 till Schakt 4 användes styrd borr för att minimera ingrepp i fornlämningen, samt för att komma under tunneln som förbinder friluftsmuseet Kulturens båda områden, där Adelgatan skiljer museet åt (figur 8/ +1 - figur 16/ +2). Tunnelns fundament förhindrade schaktning vilket resulterade i borrhning på 5,00 m djup. Den styrda borrhningen utfördes på en sträcka av 100,0 m med ett varierande djup från marknivå i höjd med Lindforska huset ner till 5,0 m djup vid tunneln och upp igen utanför Adelgatan 4 på ca 1,10 m djup.

Figur 8. Planritning Schakt 1, sektion A, B, D, E återfinns som bilagor längst bak i rapporten. Den blå ettan markerar var den styrda borren gick ner för att komma upp vid Schakt 4 (figur 16).

Figur 9. Schakt 1. Korsningen Adelgatan/Sankt Annegatan/Tegnérsplassen. En grundsten (röd pil) cirka 2,00 m söder om dagens bebyggelse och på ett djup av 0,80 m, vittnar om att Adelgatans bredd ökat. Fotografi taget mot öst.

Figur 10. Sektion B. Flera skikt med äldre vägbeläggning i form av risbäddar och stenläggning påträffades på Sankt Annegatan. Stratigrafin i området var välbevarad och de tidigaste risbäddarna tyder på att gatan inte trafikerades av tunga vagnar, som troligen behövt ett mer stabilt underlag. (bilaga 2). Fotografi taget mot väst.

Figur 11. Välbevarade risbäddar av Salix i flera skikt dokumenterades i hörnet av Sankt Annegatan/Adelgatan (bilaga 1, sektion A/KL 3). Risbädd var ett billigt sätt att torrlägga en gata på, eller ett sätt att fylla ut ojämnheter.

Det förhållandevis bra bevarade makrofossilmaterial i prov A, som utgjorde en vägbeläggning med ett smutsskikt, utgörs främst av ett stort antal ogräs som behöver mycket näring, men även en stor mängd starr (bilaga 1, sektion A, KL 2, bilaga 7). Dessa förekomster tyder på att det kan ha sitt ursprung i stalldynga som antingen härstammar från en tidig gatumiljö där djur förekommit eller att platsen där provet togs gränsar till tidigmedeltida tomtmiljöer. Köksavfall förekom i form av benfragment, fiskfjäll och förkolnat spannmål, vilket ursprungligen kan ha varit avfall från tomtmark. Det kan även röra sig om avfall som kastats ut på gatan eller dragits omkring av djur och människor. Även glasade smältor påträffades, vilka kan tolkas som spår av höghettemperaturhantverk eller nedbrunna lerklinade eller kalkade byggnader. Fläderkärnor från äkta fläder, *Sambucus nigra*, finns i riklig mängd, vilket inte är ovanligt i Lund (Heimdahl 2014, bilaga 7). Fläder kan användas inom matlagning och som smaksättning av drycker, uppteckningar från 1800-talet påtalar även fläders egenskaper som universalmedicin och som läkeväxt (<http://linnaeus.nrm.se/flora/di/caprifolia/sambu/sambnig.html>).

Schakt 2

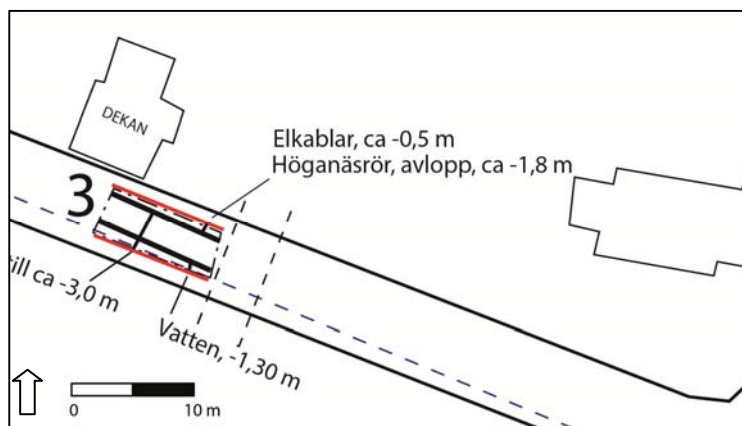
Området för Schakt 2 var sydöst om Lindforska huset på Kulturen och norr om Kulturkrogen (figur 12 och 13). Syftet med schaktet var att lokalisera och kontrollera på vilket djup vattenrören fanns. Inga kulturlager med medeltida datering påträffades utan endast grus kring ett vattenrör på en nivå av 1,20 m under dagens marknivå.

Figur 12. Till vänster: schakt 2. Fotografi taget från väst. Till höger: Planritning.

Schakt 3

Sydöst om Dekanhuset på Kulturen och väster om tunneln under Adelgatan var Schakt 3 beläget. Tunneln invigdes år 1929 och enligt ritningar i Kulturens arkiv skulle avloppsrör finnas på ett djup av cirka 3,00 m under tunneln. Flera röranslutningar från Kulturens norra och södra områden påträffades, vilka var sammankopplade med det djupt liggande avloppsröret (figur 13).

Figur 13. Planritning över schakt 3. De röda linjerna motsvarar norra och södra sektionerna.

En medeltida, oskodd brunn dokumenterades i sektionen på den södra delen av Adelgatan strax väster om friluftsmuseets tunnel (bilaga 2). Schaktet var 3,00 m djupt och brunnsfyllningen bestod av svartbrun, fet lera med organisk karaktär, innehållande fynd av keramik av typen yngre rödgods (södra sektion/KL3). Brunnen kan ha varit placerad på privat tomtmark nära Adelgatan under medeltiden, då det i denna undersökning framgått på flera platser att gatan varit smalare under medeltiden.

Bottenfyllningen på brunnen påträffades inte, men vid 3,00 m djup togs ett makrofossilprov av fyllningen, vilket gav bra resultat då materialet visade sig vara mycket välbevarat (bilaga 7/prov D). Kompositionen bestod av allehanda ogräs, dynga samt bryggeri- och köksavfall. Enstaka fynd av kattmynta påträffades, vilket kan räknas som en odlad medicinalväxt. Då det förekom odlingsväxter skulle kontexten möjligen kunna kopplas till en örtagård. Kompostjord eller odlingsjord kan ha använts för att fylla igen brunnen. I köksavfallet fanns fiskfjäll, hasselnötsskal och bränt spannmål och i bryggeriavfallet påträffades porsnötter. Pors kan användas som smaksättare vid ölbryggning och användningen av pors i medeltida Lund brukar härledas till tidig medeltid. Under 1100-1200-talet ersätts porsen med bland- och humlebrygder (Heimdahl 2014, bilaga 7).

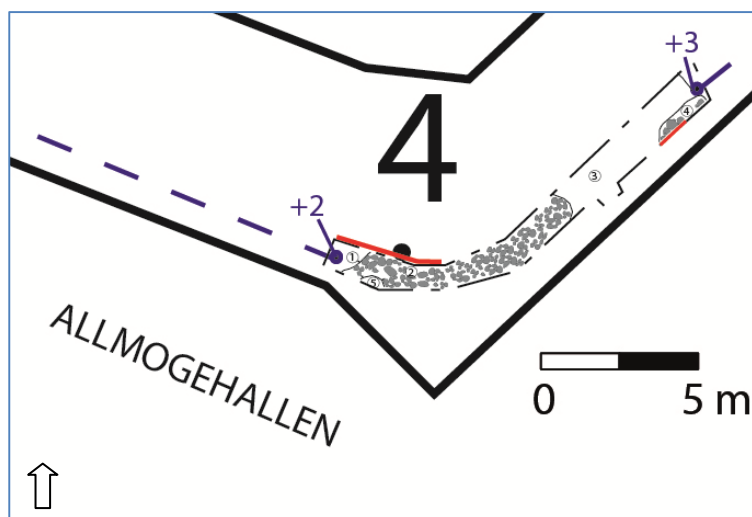

Figur 14. Bilaga 2, norra sektion med husgrund i kalkbruk. Husgrunden påträffades på ett djup av 2,00 m under dagens marknivå. Stolphål i den äldre markhorisonten dokumenterades under husgrunden (vit linje).

I norra sektionen dokumenterades syllstenar efter en byggnad cirka 2,00 m under dagens marknivå (bilaga 2/KL4-5). Stenarna låg i ett lager av vittrat kalkbruk och småsten, som varit fogat kring stenarna. Under husgrunden fanns en äldre markhorisont där en nedgrävning efter ett äldre stolphål finns bevarat, vilket kan indikera hägnadssystem (bilaga 2/KL2). Husgrunden har sannolikt blivit sargad i samband med att en äldre avloppsledning grävdes ner söder om sektionen.

Figur 15. Schakt 3 med husgrunden i norra sektionen, se pil. Nivån på moränen markerad med vit linje. Husgrunden tyder på att gatan varit smalare (bilaga 2). Fotografi taget mot nordväst.

Figur 16. Planritning över schakt 4. Den streckade blå linjen med de blå siffrorna är området för den styrda borrhiningen. Siffrorna motsvarar punkter där borrhengick ut i schakt (+2) och ingångshål till nästa sträcka (+3). Lagerbeskrivning: 1. Brun, fet, finkornig, något kompakt och torr lera med organisk karaktär. Gödsel. 2. Stenläggning, troligen tillhörande en stallbyggnad eller utanför. 3. Gråbrun melerad lera. Omrörd kulturlager med inslag av blålera. Fyllning i vattenledningsschakt. 4. Brungrå, finkornig lera. Fett, kompakt och något fuktigt med inslag av träkol, djurben. I detta kulturlager var en stenläggning satt och ovanpå denna fanns ett omfattande påfört odlingslager där bland annat åkerbär påträffades, vilket är en ovanlig importerad råvara i området (bilaga 7).

Schakt 4

I södra delen av Schakt 4 dokumenterades en stenläggning på ett djup av 1,00 m (figur 17 och 18, bilaga 3). Ovanpå stenläggningen fanns ett kulturlager med organisk karaktär som mest innehöll träflis. Endast cirka 12% utgjordes av gödsel och fläderbärskärnor, samt näringskrävande ogräs som dominerade i materialet, vilket indikerar att det kan röra sig om ett stallgolv eller gårdsplan utanför ett stall. Inget köksavfall fanns i det makroskopiska materialet (Heimdahl 2014, bilaga7).

I norra delen av schaktet påträffades grundstenar, cirka 1,00 m väster om nuvarande bebyggelse och på 1,10 m djup (figur 19). Det antyder att Adelgatan även här breddats och att gatan fått en ökad bredd på bekostnad av en byggnad, möjligen ett stall med gårdsplan. Ett påfört odlingslager, benämnt som E i den makroskopiska analysen, innehållandes bland annat 8 kärnor av Åkerbär visar på att det funnits kontakter norrut, då Åkerbäret har sin naturliga växtplats i norra delen av landet och därmed måste ses som importerat. Under tidigmodern tid var bäret en viktig exportvara till städerna söderut. Enligt Jens Heimdahl är detta fynd det äldsta fyndet av åkerbär så här långt söderut och kärnorna kan tolkas som latrinavfall som blandats med odlingsjord (Heimdahl 2014, Bilaga7).

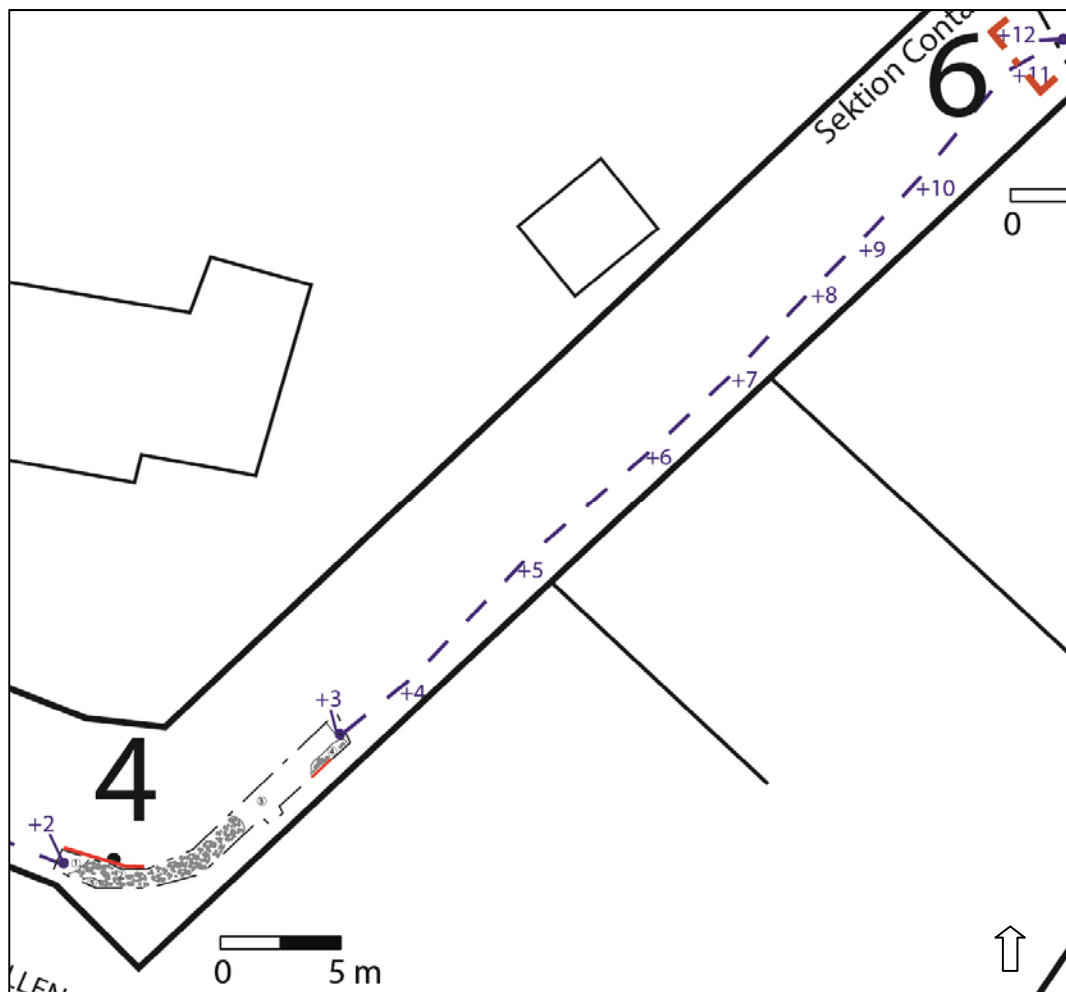
Figur. 17. Stenläggning med gödsellager ovanpå i Schakt 4.

Figur 18. Dokumentation av en stenläggning i området vid Adelgatan 4. Medeltidens Adelgata löpte troligen längre norrut än den påträffade stenläggningen. Schaktet förlängdes efter att fotografiet togs.

Ytterligare ett område borrades, från Adelgatan 4 till Lilla Tomegatan med en sträcka av 40,0 m (figur 19). Vid flera punkter på den sista sträckan reagerade borren på hinder i vägen, på ett djup av 2,30-2,50 m, vilket kan tyda på att det finns bebyggelse lämningar av sten. Från Adelgatan 4 gick borren från en nivå av 1,10 m under dagens marknivå till som mest 3,00 m centralt för att komma under hinder. Den gick upp igen i en grop på en nivå av 1,10 m i höjd med hörnet Adelgatan/Lilla Tomegatan. Resultatet av den styrda borrhningen visar att flera hinder påträffats (punkt 5 och 8) cirka 1,00 m väster om nuvarande hus. Hindren har förekommit på ett djup av ca 2,30—2,50 m, vilket är drygt 1,00 meter djupare än stenläggningen på Adelgatan 4 och påträffade syllstenar längre

norrut på Adelgatan. Hindren kan även vara stenskodda brunnar eller igenfyllda brunnar där även stenar använts i fyllningen. Att gatan varit smalare och att bebyggelsen legat längre västerut än idag är dock entydigt.

Figur 19. Område från Schakt 4 till Schakt 6 där styrd borr användes och där hinder påträffades på flera punkter.

Siffrorna i tabellen hänvisar till figur 19

+2	borren kommer upp på en nivå av 1,10 m under dagens marknivå
+3	borren går ner på en nivå av 1,10 m under dagens marknivå och går norrut
+4	borren på 1,60 m djup utan hinder
+5	borren på 2,50 m djup på grund av hinder ovanför – husgrund?
+6	borren på 3,00 m djup utan hinder.
+7	borren på 2,60 m djup utan hinder.
+8	borren stöter på hinder 2,30 m djup – husgrund?
+9	borren på 2,00 m djup utan hinder.
+10	borren på 1,80 m djup utan hinder.
+11	Styrborren på 1,30 m djup utan hinder.
+12	Styrborren på 1,10 m djup utan hinder. Kommer ut i Schakt 5.

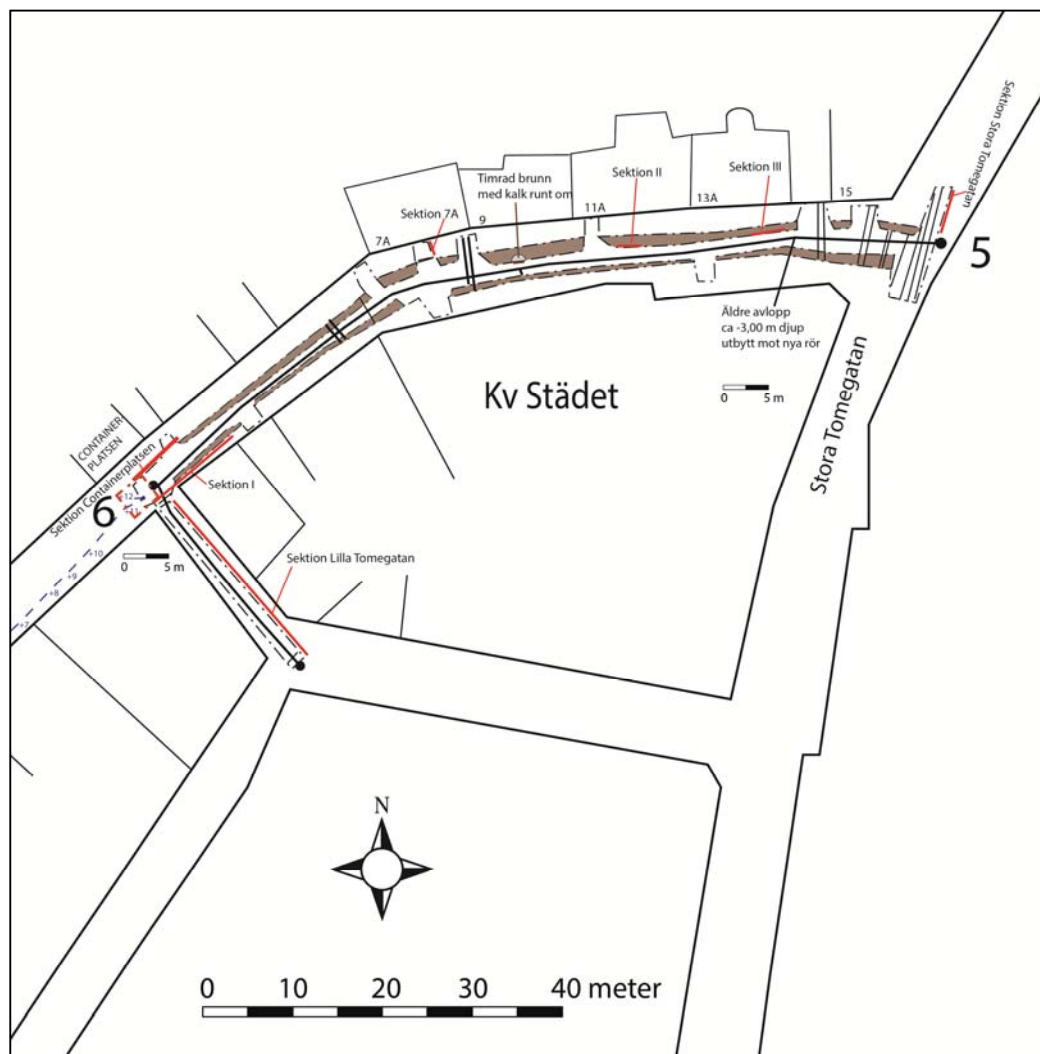
Figur 20. Styrborrning från Adelgatan 4/Östgöta Nation – Lilla Tomegatan. Fotograf taget från söder.

Figur 21. Påträffade hinder längs med den blåa linjen på en nivå av 2,30 – 2,50 m djup då styrd borrrning genomfördes på Adelgatan 4/Östgöta Nation - Lilla Tomegatan. Troligen indikerar det att bebyggelse tidigare funnits längre västerut och att Adelgatan varit smalare. Fotografi taget från norr.

Schakt 5

Schakt 5, med en längd av cirka 118,00 m, gick som djupast ner till 3,00 m på Adelgatan från och med Lilla Tomegatan till Stora Tomegatan. Den djupaste delen följde en äldre avloppsledning. Schaktet höll en total bredd av ca 4,50 m med en avsats på 1,10 m djup och med en bredd av ca 0,50 m på vardera sida om det djupa schaktet i mitten. Flera nya serviser mellan stamledning och berörda fastigheter kopplades på längs sträckan, och de nya serviserna ersatte gamla samt följde äldre rörgravar.

Figur. 22. Planritning schakt 5-6. De mörka partierna är yttligare avsatser kring djupschaktet på 3,0 m. Sektionerna finns som bilagor längst bak i rapporten (bilaga 4 och 5). Schakt 6 är markerat med rosa linjer.

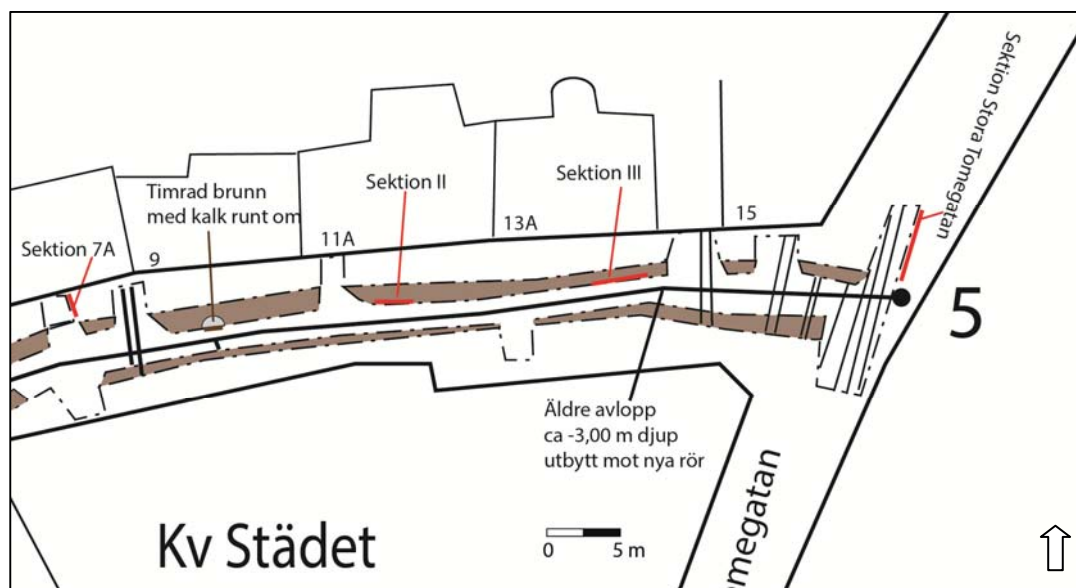
Sektioner där medeltida lämningar påträffats presenteras längst bak i rapporten som bilaga 4 och 5.

Moränlera påträffades på ett djup av 1,30 m i den nordöstra delen, 0,80-1,10 m centralt och i söder. Österut på Lilla Tomegatan framkom moränen på ett djup av 0,80 m centralt, men i nordväst och sydöst påträffades den inte, trots ett schaktdjup på 1,50 m (bilaga 4, sektion Lilla Tomegatan). Översta skiktet från marknivå till ungefär 0,60 m djup bestod

generellt av gatsten med bärlager samt en stor mängd kablar av olika ålder. På många ställen saknades därför äldre kulturlager helt då moränen låg förhållandevis högt upp i stratigrafien. Särskilt i norra delen av Schakt 5 kunde moderna lager av grus och kablar ligga i direkt kontakt med vad som tolkades vara tidigmedeltida lager. En viss dateringsproblematik uppstod i de fall där inga fynd påträffades och där stratigrafien nästan var helt avröjd.

En äldre markhorisont kunde följas längs med stora delar av schaktet på Adelgatan från Lilla Tomegatan upp till Stora Tomegatan. Eftersom en elkabel låg på cirka 0,90 m djup hela sträckan återstod det endast en liten del av kulturlagren då moränleran låg på ett varierat djup av ca 0,80 - 1,30 m. På två platser togs makrofossilprover i den äldre markhorisonten, för att tydliggöra vilken typ av markanvändning som förekommit (bilaga 7/prov B och C). I markhorisonten hade flera stolphål grävts, vilket syns i flera sektioner (bilaga 4, Sektion II, 7A och 11B). Att det förekommer hägnadssystem cirka en till två meter ut från nuvarande bebyggelse tyder på att Adelgatan varit smalare och breddats. I de södra delarna av schaktet påträffades grundmurar till olika byggnader som i sin tur indikerar att gatan varit smalare (figur 22 och 23, Sektion I, Sektion Containerplatsen).

En timrad brunn i ek påträffades söder om Adelgatan 9 (figur 23, 30 och 31). Dateringen av virket gav en skiftande bild från år 1025-1197 och det finns därmed anledning att misstänka att det övre partiet av brunnen reparerats eller att virket återanvänts.

Figur 23. Östra delen av schakt 5.

Sektion containerplatsen

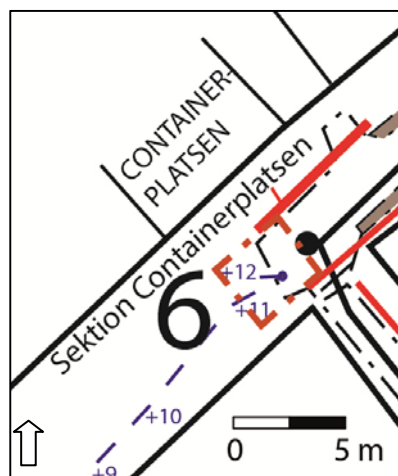
På motsatt sida av sektion I, bilaga 4, fanns två syllstenar cirka 1,00 m ut i gatan, vilket tyder på att breddningen av gatan även genomförts av byggnad och tomtmark på den västra sidan (bilaga 4, sektion I). Vägens bredd skulle därmed tidigare ha varit knappt 3,00 m till skillnad från dagens 7,00 -9,00 m (figur 26 och 27).

Vid ett tilläggsarbete där en brunn skulle kopplas om under januari 2015 förlängdes området kring sektion Containerplatsen (figur 25, Schakt 6, Lst dnr 431-550-2015). En

stor syllsten framkom på ett djup av cirka 0,50 m under dagens marknivå (bilaga 5). Stenen låg drygt 2,00 m ut i gatan, vilket ytterligare befäster intrycket av att gatan varit betydligt smalare under medeltiden. Om den stora stenen ingått i en syllstensgrund är okänt, men inte otänkbart. Moränleran kom på en nivå av 1,10 m under dagens marknivå och ovanpå det ett lager av kulturjord innehållande brun, finkornig, kompakt och fet lera med inslag av träkol samt enstaka kalkprickar. Lagret tolkades som en äldre markhorisont i vilken den stora stenen var nedgrävd och sannolikt kan markhorisonten dateras till högmedeltid. Dateringen grundar sig på det stratigrafiska förhållandet samt att tegelkross påträffades sparsamt.

Figur 24. Kompletterande arbete i januari 2015 för att koppla på en brunn på Adelgatan/Lilla Tomegatan. En stor syllsten cirka 2,60 m ut i gatan indikerar att gatan varit betydligt smalare. Stenen är markerad med en svart linje. Fotografi taget från norr.

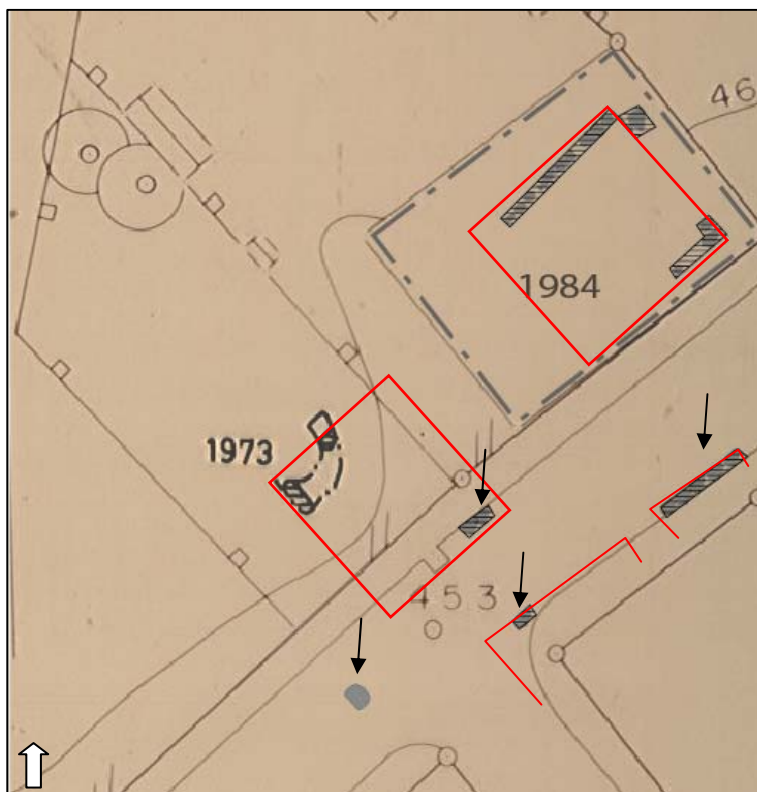

Figur 25. Schakt 5 (svart streckad linje) och 6 (röd streckad linje) i området för Kulturens container.

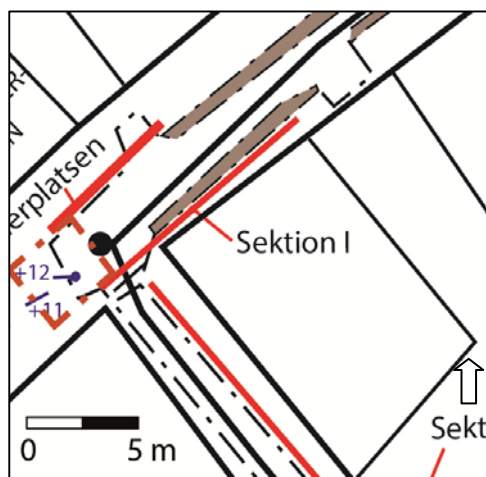

Figur 26. En grundsten syns i västra sektion mot containerplatsen i höjd med Adelgatan 1B. På motsatt sida markerar linjen var grundstenar till byggnad vid Lilla Tomegatan 1 påträffas efter att bilden togs. Endast en liten smal gata återstår mellan de tidigare byggnaderna. Den röda pilen visar var en medeltida brunn påträffades. Fotografi taget från söder.

År 1973 påträffades grundmurar till en byggnad väster om de två syllstenar som dokumenterades i sektion. Möjligen kan dessa stenkonstruktioner utgöra en och samma byggnad (figur 27).

Figur 27. Utsnitt av Kulturens arkeologiska generalkarta för korsningen Lilla Tomégatan/Adelgatan. De nya syllstenarna, markerade med svarta pilar, som påträffats i samband med undersökningarna kan eventuellt kopplas samman med tidigare dokumentation av grundmurar samt ge information om den medeltida gatans bredd i förhållande till dagens. De röda linjerna motsvarar troligen byggnader. Den stora grundstenen tycks hamna mitt i den medeltida gatan eller så har gatan haft en annan sträckning. Grundstenen hör i så fall skall till den östra sidan av gatan då flera andra hinder påträffats i området i samband med borrhning.

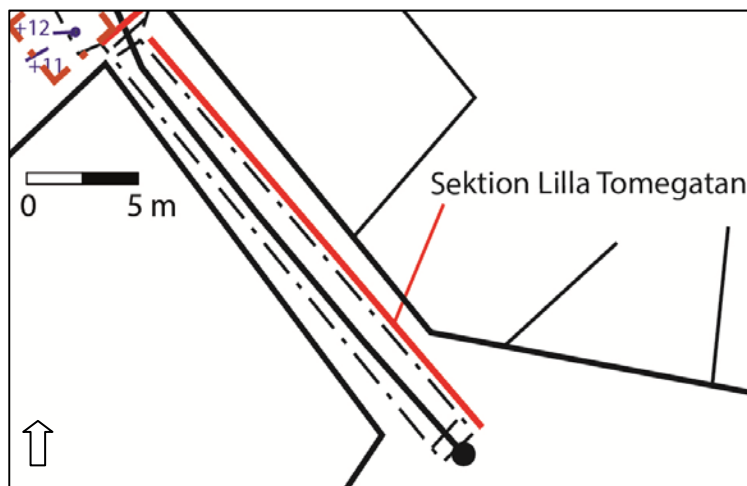
Figur 28. Schakt 5. Sektion 1.

Sektion I

På den östra sidan av schaktet från korsningen vid fastigheten Lilla Tomégatan 1 mot Stora Tomégatan påträffades syllstenar efter en huskonstruktion, som visar att Adelgatan breddats, troligen under 1800-talet (figur 27 och 28, bilaga 4). Syllstenraden påträffades cirka 1,00 m ut från nuvarande fastighet vilket tyder på att gatans byggnader och tomtmark flyttats österut vid något tillfälle. Byggnadens längd ut mot gatan var cirka 4,00 m och troligen är det en gavel.

Sektion Lilla Tomegatan

Nordvästra delarna av schaktet i Lilla Tomegatan visar att moränleran påträffas mellan 0,80 m och 1,40 m under dagens marknivå, mot sydöst sluttar terrängen och ingen morän påträffades på ett schaktdjup av 1,80 m. En lokal förhöjning av grundtopografin tycks finnas centralt i schaktet. Flera stolphål i den äldre markhorisonten dokumenterades, varav ett något yngre stolphål med stenskonig. Nedgrävningarna kan vara lämningar efter hägnadssystem. Ett skikt med tegelkross hade lagts ovanpå den äldre markhorisonten, vilket tyder på att gatan förbättrades med en torr markbeläggning (bilaga 4). En större nedgrävning i öst kan vara lämningar av ett hus med källare. Inga grundstenar fanns dock kvar. De medeltida kulturlagren bedömdes vara välbevarade.

Figur 29. Schakt 5, sektion Lilla Tomegatan, planritning

Sektion 7A

Flera nedgrävningar i den äldre markhorisonten kunde konstateras i sektionen och nedgrävningarna skulle kunna utgöra gropar efter stolpar som ingått i ett hägnadssystem (bilaga 4). Moränlera påträffades på ett djup av 0,80 m och stolphålen var nedgrävda i moränen. Möjligen är sektionen mitt i en tomtgräns där stolphålen löper i nord – sydlig orientering (figur 21).

Timrad brunn

Medeltida lämningar som dokumenterats är bland annat en brunn med timmerkonstruktion intill fastighet vid Adelgatan 9a (figur 23). I toppen av brunnen på ca 1,10 m djup fanns ett lager av kalk. Kalken tycks ha tillkommit i samband med att brunnen lades igen, möjligen för att kapsla in dålig lukt. Brunnen var svårt sargad av en tidigare schaktning för det gamla avloppssystemet, varvid endast den norra sidan med plankor och hörnstolpar fanns kvar. Fyllningen i brunnen var borta sedan tidigare schaktning och ingen notis om att en brunn påträffades finns i LA-arkivet. Toppen av brunnen var dessutom skadad av rör som löper längs med hela Adelgatan på ett djup av cirka 1,00 m.

En nedgrävning kring den övre påträffade delen av brunnen kan indikera att renoveringsarbeten gjorts för att laga brunnen (figur 32). Hörnstolparna hade skador som tyder på att de knäckts eller ruttnat längst upp, vilket ytterligare förstärker misstanken om att skiften fattas och troligen borttagits.

Timret togs upp och lämnades för en dendrokronologisk analys, vilket fastställde tiden för fällning av virket (bilaga 8). Upptagningen av virket skedde med en akutinsats då delar av schaktet rasade in, och ingen sektionsritning kunde därmed upprättas. Provresultaten blev skiftande, vilket antingen tyder på att virke har återanvänts eller att brunnen reparerats och att de övre skiften därmed är de yngsta. På en av hörnstockarna daterades fällningsåret till efter år 1025, och stocken bör ha ingått i den äldsta brunnskonstruktionen (prov D, bilaga 8). Att timmer återanvänts i brunnar är inget nytt då bristen på virke var påtagligt redan under medeltid. I en brunn i kv Sankt Thomas nr 20, påträffades år 1934 återanvänt timmer, där bland annat hörnstolpar och förreglingsstockar kommit från en byggnad i korsvirke (Blomqvist 1935 s 183).

Botten på brunnen påträffades inte trots att schaktdjupet var cirka 3,00 m under dagens marknivå. En stock daterades definitivt till fällningsåret 1102 ± 6 och kan möjligen ses som en riktlinje på när brunnen anlades om man förutsätter att virket användes primärt till brunnen. På prov E, som var en återanvänd dörrpost, dateras fällningsåret till efter år 1105, medan prov A ger ett definitivt fällningsår på vinterhalvåret 1196/97 (bilaga 8). Samtliga prov var av ek och så länge ekvirke ligger i jord eller vatten sägs det vara tåligt och hållbart, vilket kanske kan förklara tidsskillnaden på nästan 100 år på trämaterialiet.

Ragnar Blomqvist skriver om en brunn som påträffades vid grundgrävningen år 1910 för Skand. Kreditaktiebolagets nuvarande byggnad i kv Apotekaren, och som undersöktes av Georg Karlin. Brunnen ska ha haft en livslängd på 300 år efter Karlins beskrivning, men Blomqvist ansåg det vara mer rimligt att brunnen brukats under cirka 100 år (Blomqvist 1935 s 184).

Oklarheter råder huruvida placeringen av brunnen på Adelgatan var i gatumark under medeltiden. Då gatan har breddats under historisk tid kan brunnen mer troligt ha varit placerad i utkanten av privat tomtmark invid gatan.

Figur 30. Timmer som ingått i en brunn utanför Adelgatan 9a. Delar av brunnen bestod av återanvänt virke, i mitten på bilden syns till exempel en gammal dörrpost (Prov E, bilaga 8).

Figur 31. Brunnstimmer från Adelgatan. Silvertejpen på timret motsvarar de bitar som lämnades för analys. Samtliga provbitar var av ek. Mer information om respektive provbit återfinns i bilaga 8.

Figur 32. Timrad brunn som påträffades utanför Adelgatan 9a (figur 23). Översta tvärgående plankan var något konvex i formen och kan ha varit del av en urholkad ekstock (Lindh 1976 s 73f). Fotografi taget från väster.

Sektion II mot norr, vid Adelgatan 11B

En äldre markhorisont dokumenterades på ett djup av 0,90 m. Flera stolphål efter hägnadssystem påträffades i moränleran, vilken framkom på ett djup av cirka 1,05 - 1,20 m (figur 23, bilaga 4). Makrofossilprov som togs i den äldre markhorisonten visade på ett stort antal näringsälskande ogräs (mållor, bolmört och brännässlor), men även en stor mängd starr som sannolikt har sitt ursprung i stalldynga (bilaga 7, prov C). Köksavfall förekom i form av benfragment, fiskfjäll och förkolnat spannmål. Fläderbärskärnor påträffades i riklig mängd vilket betyder att fläder kan ha vuxit i riklig mängd i området, antagligen som odlad, men kanske också förvildad. Flädern har både använts som medicinalväxt och till mat och dryckesproduktion (Heimdahl 2014).

Det finns inga säkra bevis i de makroskopiska proverna att odling förekommit i den äldre markhorisonten. Det finns dock inte heller något som talar mot detta då sammansättningen av dynga, ogräs och köksavfall är typisk också för odlingsjordar. I en urban miljö kan detta också representera andra sammanhang. Som möjliga odlingsväxter förutom fläder, kan vildpersilja och bolmört nämnas. Bägge dessa arter användes inom den tidigmedeltida medicinen och de kan mycket väl ha odlats på platsen. Båda arterna har funnits i landet långt före medeltiden (Heimdahl 2014).

Hägnadssystemet, idag beläget i gatan, indikerar ändå att någon form av odling troligen förekommit i området då det var upp till tomtägaren eller arrendatorn att hägna in sina odlingar för att skydda dessa mot kringströvande husdjur (bilaga 4, sektion II).

Sektion III

Moränlera påträffades på ett djup av 1,10 m (figur 23, bilaga 4). En större nedgrävning framkom, vilket kan vara en brunn. I jämförelse med hägnadssystemet i sektion II, som påträffades ungefär på samma linje ut ifrån dagens bebyggelse, kan området för sektion III möjligen befinnas vara i en gränsszon mellan privat mark och gatumark.

I det makroskopiska analysmaterialet framkom ett stort antal näringsälskande ogräs (mållor, bolmört och brännässlor), men även en stor mängd starr som sannolikt har sitt ursprung i stalldynga (bilaga 7/prov B). I provet förekom även köksavfall, i form av benfragment, fiskfjäll och förkolnat spannmål. Glasade smältor som kan tolkas som spår av högtemperaturhantverk, nedbrunna lerklinade eller kalkade byggnader påträffades.

Fläderbärskärnor fanns i riklig mängd, vilket är mycket vanligt förekommande i de äldsta markhorisonterna i Lund, tillhörande perioden 900-talet till 1100-talet. Det finns inga säkra bevis på odling i det makroskopiska materialet, men heller inget som talar emot detta då sammansättningen av dynga, ogräs och köksavfall är typisk också för odlingsjordar, men kan i en urban miljö representera också andra sammanhang. Möjliga odlingsväxter är fläder, vildpersilja och bolmört, arterna användes inom den tidigmedeltida medicinen och de kan mycket väl ha odlats (Heimdahl 2014).

Sektion Stora Tomegatan

Vid Stora Tomegatan dokumenterades en äldre stenlagd yta på ett djup av 1,20 m ovanpå moränen (figur 23, bilaga 4). Det indikerar att Stora Tomegatan varit stenlagd under en tidig fas under medeltid medan Adelgatan saknade en stenlagd yta under samma tid. Det skulle kunna betyda att Stora Tomegatan användes som huvudgata för tyngre foror medan Adelgatan mer var en bruksgata avsedd för de boende eller mindre tunga vagnsläss.

Schakt 6

Under januari 2015 genomfördes ett mindre kompletterande arbete för att koppla om en brunn och i samband med detta genomfördes en schaktningsövervakning (figur 22, bilaga 4 och 5). Rapporteringen sker i föreliggande publikation. En brunn med avlopp skulle kopplas om och i samband med det utfördes markarbete, delvis på ej tidigare schaktat område. Platsen för arbetet var på Adelgatan i höjd med Lilla Tomegatan.

Markarbetet genomfördes i gatumiljö där tidigare flera rör nedlagts. Ett äldre markhorisontlager med en tjocklek av cirka 0,25 m påträffades trots detta mot moränen, som framkom på 1,10 m under dagens marknivå. Nedgrävd, delvis i moränen samt i det äldre markhorisontlagret, påträffades även en stor gråsten som sannolikt ingått som en syllsten i en grundmur. Vid tidigare schaktningsövervakningar i området har flera grundmurar påträffats vilket indikerar att det funnits flera byggnader uppförda på gråstenssyll längs med Adelgatan (figur 7). Stenen låg cirka 2,60 m öster om staketet mot grannfastigheten i väst vilket tyder på att gatan varit betydligt smalare under medeltiden, vilket också bekräftas av tidigare påträffade grundmurar samt hägnadssystem. Det är dock oklart om den stora grundstenen tillhörde en byggnad öster om vägen eller väster om den medeltida gatan. Gatans sträckning kan ha haft en annan vinkel i detta område än vad dagens gatusträckning har.

Schaktet uppmättes till 2,00 x 3,00 m med ett djup av 3,00 m. Totalt upptog schaktet 6,00 m² med en volym av 18,00 m³. Planritning och sektionsritning till schakt 6 finns som bilaga 5 i rapporten.

Sammanfattning

I samband med att nya ledningar för vatten och avlopp skulle läggas i Adelgatan, i Lund, genomfördes en arkeologisk förundersökning. Ingreppet skedde i flera etapper och på olika sätt för att minimera ingrepp i fornlämningen. Under januari 2015 utfördes ett tilläggsarbete i korsningen Lilla Tomegatan/Adelgatan delvis något söder om tidigare schaktningsarbeten. Förutom Adelgatan berördes området där gatan mynnar ut i Sankt Annegatan respektive Stora Tomegatan, västra delarna av Lilla Tomegatan samt delar av Tegnérsplassen. Sex schakt togs upp, med en sammanlagd yta som omfattade 324 m². Totalt uppgick volymen på schaktningsarbetena till 584 m³.

Schakten gick som djupast ner till en nivå av 3,00 m under dagens marknivå. Moränlera påträffades på ett djup av 0,80 m i den norra delen, 1,40 m i den östra, 0,90 m i den centrala delen och i söder framkom moränleran på ett djup av 1,10 m.

På två sträckningar användes styrd borr för att minska ingrepp i fornlämningen samt för att komma under tunneln som förbinder friluftsmuseet Kulturens båda områden där Adelgatan skiljer dem åt. Tunnelns fundament förhindrade schaktning vilket resulterade i styrborring på 5 m djup i området för tunneln. Ytterligare ett område borrades, från Adelgatan 4 till Lilla Tomegatan.

I denna undersökning kan vi konstatera att uppfyllnadsgraden av marken inte var lika hög i denna del av staden jämfört med de södra delarna av Lund, där mängder av jord och byggmaterial dumpats för att på höja marknivån. Moränlerans nivå är en indikator på hur topografin en gång har sett ut på olika områden. Då schaktningsarbetena på Adelgatan även inkluderade delar av Sankt Annegatan, Tegnérsplassen, Lilla Tomegatan och Stora Tomegatan har vi fått en tydlig bild av hur mycket arbete som har lagts ner på att utjämna sänkor och var det inte har behövts lika mycket insatser.

Att Stora Tomegatan var stenlagd kunde konstateras i undersökningen, liksom att Adelgatan saknade stenläggning. Varför det fanns skillnader framgår dock inte av det arkeologiska materialet. Insatsen och kostnaderna att stensätta en gata kanske inte kunde motiveras på alla gator, utan det var vissa stråk som prioriterades. Spår efter nedgrävningar i den äldsta markhorisonten i de nordöstra delarna av Adelgatan visade tydligt att det funnits en inhägnad som skiljde gatumiljön från tomtmark. På tomterna förekom odling och dessa behövde skyddas från kringvandrande fän som sökte bete.

En timrad brunn påträffades i schakt 5 och en dendrokronologisk analys visar när timret fälldes. Två dateringsgrupperingar var påtagliga, med en yngre grupp år 1196/97, samt en äldre grupp avverkad någon gång under åren 1096-1108. Det kan belysa när brunnen var i bruk och att timret som användes hade haft primärfunktion som bland annat dörrkarm. Brunnens placering sammanfaller med utkanten av tomt 37-39, enligt Anders Andrén's tomtrekonstruktion, som år 1553 uppges arrenderas "på evig tid" av vikarien och succentoren Axel Nielsen och hans hustru Mette Jensdatter. Brunnens placering låg även i närheten av något som år 1616 nämns som Lubberts hage. En hage kan vara en

trädgård och trädgården kan även bestå av mindre inhägnader där djur fick beta. I alla fall de djur som av olika skäl inte kunde vallas utanför staden. Hur brunnarna användes är en svåråtkomlig fråga. Fick alla använda alla brunnar eller fanns det restriktioner? Det föreligger stora insatser då en brunn ska grävas och kanske var det den person som betalade för arbetet som ägde frågan. Påträffade brunnar i staden finns både i dagens gatumiljö och inne på tomter (Andrén 1984 s 33). Huruvida dessa brunnar som påträffats i befintliga gator tillhört tomtmark eller ej har inte riktigt diskuterats.

Vid korsningen Lilla Tomegatan/Adelgatan framkom flera syllstenar på båda sidor i schaktet, och stenarna bedömdes vara rester efter grundmurar från byggnader som rivits i samband med att gatan breddats. På den östra sidan om schaktet fanns en hel syllstensrad på cirka 3-4 meter, vilket visar var västra begränsningen av tomtgränsen tidigare låg. Det visar också hur bred en byggnad i staden ut mot gatan kunde vara. Dagens Adelgata är cirka 7 meter bred vilket kan jämföras med medeltidens Adelgata som endast hade halva bredden.

I Adelgatans vinkel vid Östgöta nation påträffades en intakt stenläggning med gödsel ovanpå samt syllstenar efter en byggnad. Samma breddning av gatan har sannolikt skett även här på bekostnad av en byggnad.

En igenfylld brunn dokumenterades väster om Kulturens underjordiska tunnel och keramik av typen yngre rödgods tyder på att brunnen fyllts igen under senare delen av medeltiden. Syllstenar efter en byggnad påträffades omedelbart norr om brunnen, vilket också tyder att den medeltida gatan var smalare än dagen och minst 2,5 meter längre söderut än idag.

I korsningen Sankt Annegatan/Adelgatan dokumenterades flera skikt av risbäddar. Att anlägga risbäddar var ett billigt och enkelt sätt att förbättra en väg eller fylla upp en svacka. Att det fanns flera faser av risbäddar tyder på att det fanns ett återkommande behov av att förbättra gatan, men utan att stenlägga densamma. Mellan den första risbädden och den sista har gatan dessutom fyllts upp, troligen för att jämna ut svackor och för att höja gatunivån.

På trottoaren utanför nuvarande Kulturkrogen och Kulturens entré påträffades syllstenar efter en husgrund, 5,00 m väster om nuvarande tomtbegränsning. Det är förmodligen platsen för kanikresidenset som skall ha legat på tomt 52-53 enligt Anders Andréns tomtrekonstruktion (1984).

Administrativa och tekniska uppgifter

Länsstyrelsens beslut, dnr	431-9894-2013	Fornlämning nr/art	Lund 73:1
Socken/stad	Lund	Socken-/Stadsnr	1298
Landskap	Skåne	Län	Skåne
Kommun	Lund	Trakt/kvarter/fastighet	Adelgatan
Typ av exploatering	VA-arbeten		
Uppdragsgivare	VA-Syd		
Typ av undersökning	FU		
Ansvarig institution	Kulturen		
Fältarbetsledare	Aja Guldåker		
Övrig personal	Nicklas Kronroth, Johan Wallin		
Fältarbetstid	2013-11-15 – 2014-03-04		
Fälttid			
Arkeolog	101 h		
Maskin	-		
Undersökningens omfattning			
Yta	318 m ²		
Kubik	566 m ³		
Schaktmeter	-		
Kostnad för arkeologi			
Fältarbete	101x650=65 650 SEK		
Rapport	100x650=65 000 SEK		
Vedarts- och dendrokronologianalyser			
Makrofossilanalyser	15 000 SEK inkl moms		
Summa:	15 900 SEK inkl moms		
	161 550 SEK		
Kostnad övrigt			
Maskiner	-		
Bodar	-		
Övrigt	-		
Summa	-		
Summa, faktisk	161 550 SEK		
Summa, beslutad	Enligt löpande kostnad		
Fyndmaterial (förvaring m.m.)	KM 94100:1-10. Fynden förvaras på Kulturens magasin Diabasen efter fyndfördelning		
Arkivmaterial, förvaring	Kulturens LA-arkiv under fastighetsbeteckningen		
Ritningar, dokumentation	28 A3; planritning skala 1:400, 1:20 samt sektionsritningar skala 1:20		
Foto	65 digitala fotografier		
Analyser	Vedartsanalys, dendrokronologisk analys, makrofossilanalys		
Övriga upplysningar			

Administrativa och tekniska uppgifter

Länsstyrelsens beslut, dnr	431-550-2015	Fornlämning nr/art	Lund 73:1
Socken/stad	Lund	Socken-/Stadsnr	1298
Landskap	Skåne	Län	Skåne
Kommun	Lund	Trakt/kvarter/fastighet	Adelgatan
Typ av exploatering	VA-arbeten		
Uppdragsgivare	VA-Syd		
Typ av undersökning	FU		
Ansvarig institution	Kulturen		
Fältarbetsledare	Aja Guldåker		
Övrig personal	-		
Fältarbetstid	2015-01-12		
Fälttid			
Arkeolog	1 h		
Maskin	-		
Undersökningens omfattning			
Yta	6 m ²		
Kubik	18 m ³		
Schaktmeter	-		
Kostnad för arkeologi			
Fältarbete	1x700=700 SEK		
Rapport	4x700=2800 SEK		
Analys	-		
Övrigt	-		
Summa:	3 500 SEK		
Kostnad övrigt			
Maskiner	-		
Bodar	-		
Övrigt	-		
Summa	-		
Summa, faktisk	3 500 SEK		
Summa, beslutad	Enligt löpande kostnad		
Fyndmaterial (förvaring m.m.)	Inga fynd tillvaratogs		
Arkivmaterial, förvaring	Kulturens LA-arkiv under fastighetsbeteckningen		
Ritningar, dokumentation	1 A3; planritning skala 1:20, samt sektionsritning skala 1:20		
Foto	2 digitala fotografier		
Analys	-		
Övriga upplysningar	-		

Referenser

André, A & Högstedt, C. 1990. Kartornas Lund. 1580-talet till 1950. Gamla Lund Förening för Bevarande av stadens minnen. Årskrift 72. Lund.

Andrén, A. 1984. Lund. Tomtindelning, ägostruktur, sockenbildning. I: *Medeltidsstaden* 56. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.

Bevaringskommittén. 1983. Lunds stadskärna. Bevaringsprogram Krafts rote. Lund.

Blomqvist, R. 1935. Brunnar och vattenledningar i Lund under äldre tider. I: *Kulturen. Årsbok 1935*. Lund.

Bolander, A. 2009. Adelgatan och Kv Städet 9, Lund. *Arkeologisk förundersökning 2009. Arkeologiska arkivrapporter från Lund, Nr 348*. Lund.

Ericsson, G. 2009. *Adelgatan 12. Yttrande*. (opublicerat) Lund.

Heimdahl, J. 2014. Makroskopisk analys av jordprover från VA-arbeten längst Adelgatan, Lund. Teknisk rapport. Riksantikvarieämbetet, UV Region mitt 2014-12-19

Linderson, H. 2015. *Dendrokronologisk analys av arkeologiska fynd från Adelgatan i Lund*. Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, rapport nr 2015:22.

Lindh, J. 1976. Brunnarna I: *Uppgrävt förflutet för PKbanken i Lund*. Kulturhistoriska föreningen i Lund. Malmö.

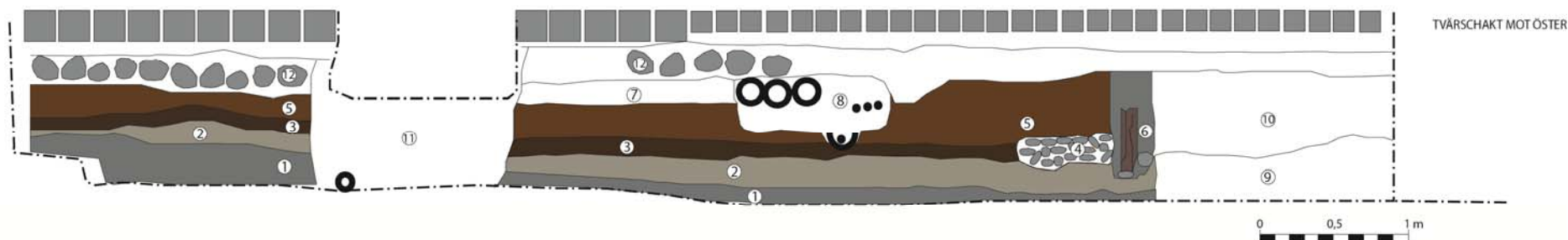
Melchert, C & D, Ericsson, G & Guldåker, A. 2014. *Kulturmiljöprogram Lunds kommun: Landsbygdens bebyggelse i Lunds kommun. 2013-2014*. Kulturmiljörapporter 2014:38. Kulturhistoriska föreningen i Lund. Lund.

Nilsson, T & Wahlöö, C. 1986. Bebyggelsehistorik 1000-1700. I: *Lunds stadskärna. Bevaringsprogram. Stadsbildens framväxt. Råd vid ombyggnad*. Bevaringskommittén, Lund.

Rensbro, H. 2002. *Bygninger på landet. Middelalderhuse i Østdanmark 1200-1600. Insamling og analyse af arkæologisk udgravede bygninger*. Udgivet af Afdeling for Middelalderarkæologi og Middelalder-arkæologisk Nyhedsbrev.

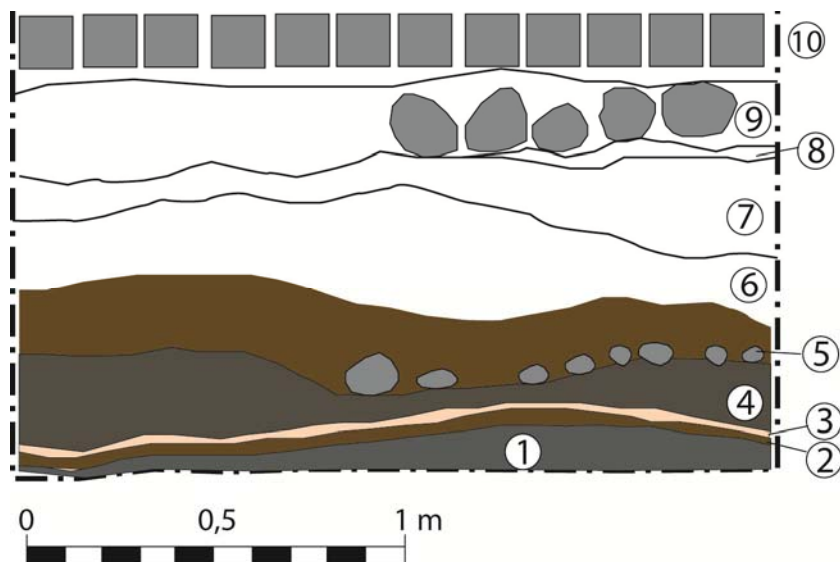
Bilagor

1. Schakt 1/Sektion A
Schakt 1/Sektion B
Schakt 1/Sektion D
Schakt 1/Sektion E
2. Schakt 3/ Sektion Norr vid Dekan
Schakt 3/Sektion Söder vid Tunneln
3. Schakt 4/Sektion Norr och nordväst
4. Schakt 5/Sektion 1 och 2 mot Norr, Lilla Tomegatan
Schakt 5/ Sektion I mot Öst, fastighet Lilla Tomegatan 1 västra gavel
Schakt 5/Sektion mot Väster, Containerplatsen
Schakt 5/Sektion mot Nordöst Adelgatan 7A
Schakt 5/Sektion II norr Adelgatan 11B
Schakt 5/Sektion I mot öst Stora Tomegatan
Schakt 5/Sektion III mot norr Adelgatan 13A
5. Schakt 6/ Planritning, Sektionsritning
6. Fyndregister
7. Makroskopisk analys av jordprover från VA-arbeten längs Adelgatan, Lund. Teknisk rapport. Jens Heimdahl, Riksantikvarieämbetet, UV Region mitt 2014-12-19
8. Dendrokronologisk analys av arkeologiska fynd från Adelgatan i Lund. Rapport nr 22015:22. Hans Linderson
9. Guldåker, A. En tidsvandring på Adelgatan I: Gamla Lund Nytt nr 3 2014.

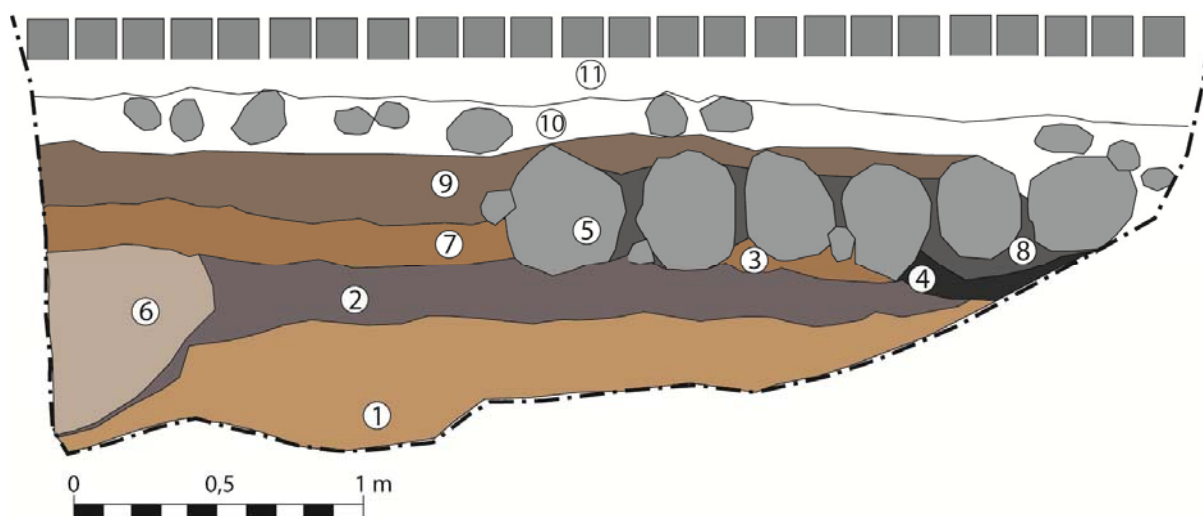
Bilaga 1. *Schakt 1/Sektion A*

1. Gråblå, fet, fuktig, finkornig moränlera.
2. Ljusbrun, finkornig, fuktig, fet, kompakt lera med inslag av humus, pinnar och djurben. Makroprov. Äldre markhorisont.
3. Mörkbrun, någon sönderfallande äldre risbädd med träflis, ris och pinnar uppblandat med lera. Något poröst och fuktig. Vägbeläggning. Vedartsprovet visar att det är *Salix*.
4. En samling stenar i olika storlekar samt djurben. Medeltida stenkista/dränering.
5. Brun, fet, något finkornig, kompakt lera med inslag av tegelkross, träkol, småsten och djurben. Fuktig. Fynd av glasknapp. Utjämnings- och stabiliserande lager ovanpå underliggande lager av risbädd.
6. Stolpe på sten med packning av grå, kompakt, finkornig, torr lera med inslag av tegelkross. Stabiliserande lera kring stolpe. Gränsmarkering eller grindstolpe?
7. Grus. Bärlager för vägen.
8. Grusfyllning i nedgrävning för flera kablar och rör.
9. Moränliknande gråblå fet, fuktig och finkornig kompakt lera. Fyllning i nedgrävning, maskingrävt med raka kanter.
10. Brungrå fet, fuktig och finkornig kompakt lera. Fyllning i nedgrävning, maskingrävt med raka kanter.
11. Brungrå fet, fuktig och finkornig kompakt lera. Fyllning i nedgrävning för gasrör.
12. Kullersten i grus med inslag av kalkprickar. Tidigare vägbeläggning.
13. Befintlig marknivå med smågatsten i bärlager av stenmjöl och grus.

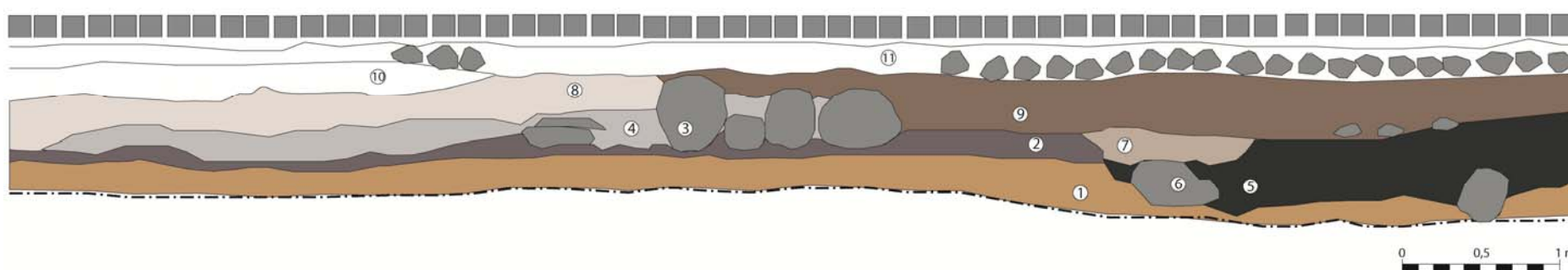
Schakt 1/Sektion B

1. Grå, fet, finkornig, kompakt och något fuktig lera. Inslag av träflis/bark/pinnar. Enstaka kalkprickar och träkol. Äldre markhorisont.
2. Mörkbrun bark. Porös och något fuktig. Äldre vägbeläggning.
3. Fint, tunt, skikt av ljus, finkornig sand. Uttorkning av vägbeläggning.
4. Grå, fet, finkornig, kompakt och något fuktig lera. Inslag av träflis/bark/pinnar. Enstaka kalkprickar och träkol. Äldre markhorisont.
5. Mörkbrun humus med inslag av lera, pinnar och bark. Mycket poröst. Småsten i botten som kan vara ett utjämningslager eller alternativt en rest av en stenlagd gata. Äldre vägbana/risbädd.
6. Brunblå kompakt och något finkornig lera med inslag av tegelbitar, småsten och grus. Utjämning inför ny vägbeläggning.
7. Brun lera med humusinslag. Kompakt, finkornig och något fet med inslag av träkol. Smutslager.
8. Bärlager av tegelbitar, grus och småsten. Torrt magert och poröst.
9. Kullerstensbeläggning i bärlager av tegelbitar, grus och småsten blandat med lera. Något kompakt och torrt.
10. Befintlig gatubeläggning av gatsten i stenmjöl och grus.

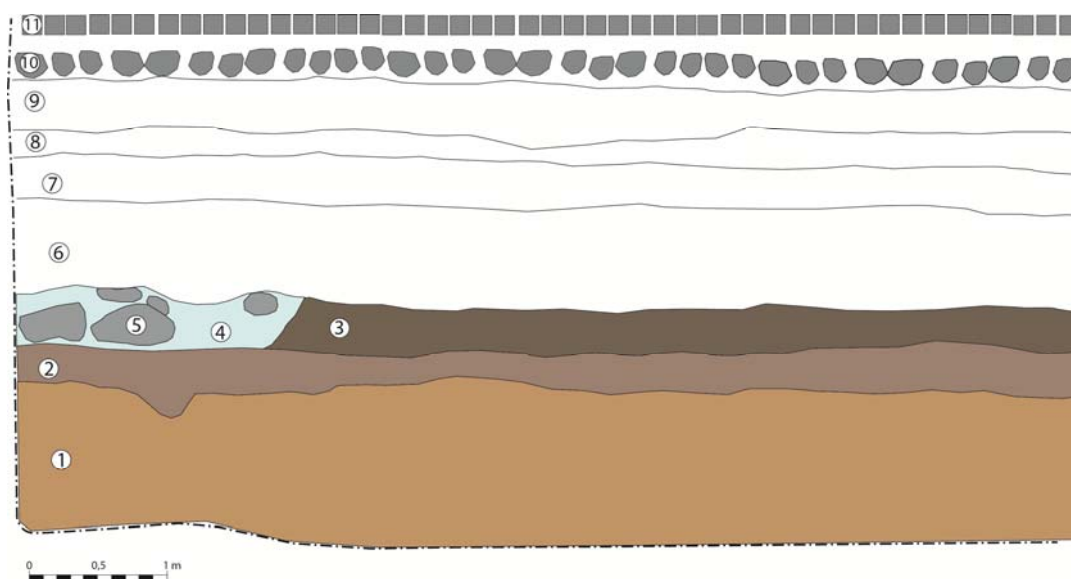
Schakt 1/Sektion D

1. Gul kompakt moränlera.
2. Gråbrun, kompakt lera, med inslag av träkol, bränd lera, djurben. Äldre markhorisont. Makroprov.
3. Gulbrun lera med inslag av sand. Torr och något fet, något kompakt. Stabilisering för syllstensgrund.
4. Träkol. Torr, mager och porös. Brandlager.
5. Syllstensgrund med stora gråstenar. Motsvarande mur finns även i östra sektionen.
6. Gråbrun kompakt lera, med inslag av träkol, bränd lera, djurben. Fyllning i nedgrävning. Som 2 men med mer inslag av humus och sand.
7. Gulbrun lera med inslag av sand. Torr och något fet, något kompakt. Stabilisering mot syllstensgrund.
8. Gråbrun finkornig torr och kompakt lera. Stabiliserar syllstensgrunden.
9. Brun, något fet och torr, något poröst lager av tegelkross och kalkbruk. Raseringslager.
10. Marksten. Troligen rester efter en plundrad vägbeläggning.
11. Befintlig gatubeläggning av gatsten i stenmjöl och grus.

Schakt 1/Sektion E

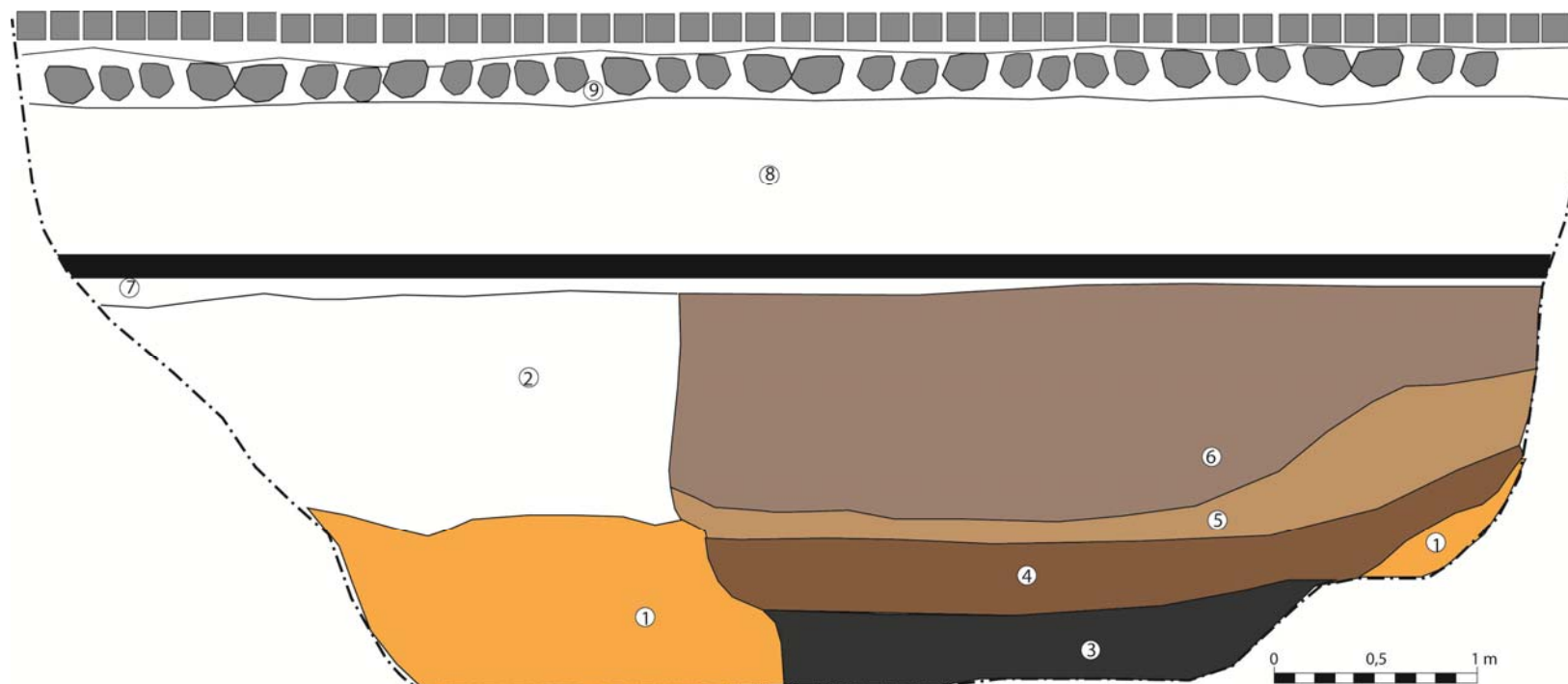
1. Gulbeige, torr och finkornig, kompakt moränlera.
2. Gråbrun, finkornig lera med inslag av tegelbitar och –kross, träkol och kalkprickar. Stabiliserande lera kring sten.
3. Syllstensgrund med stora gråstenar. Motsvarande mur finns även i västra sektionen.
4. Grå fet, finkornig, torr och kompakt lera med inslag av tegelbitar, kalkprickar och träkol. Fyllning kring grundstenar.
5. Svartbrun fet, kompakt, torr och finkornig lera med fåtal kalkprickar, tegelbitar och djurben. Igenfyllning av källare.,
6. Möjligen en stenrest från en källartrappa.
7. Finkornig, torr, mager och porös beigegrå grus. Utjämning av sättning i igenfylld källarnedgång.
8. Finkornig beigegrå sjösand/grus. Torr, mager och porös. Sättsand eller grusgång upp emot syllsten/husgrund.
9. Svartbrun, fet, kompakt och torr lera med kalkprickar, tegelbitar och djurben. Utjämning över syllstenar.
10. Brun, fet, torr och kompakt lera med inslag av djurben, tegelbitar, träkol. Utjämningslager inför anläggande av kullerstenläggning.
11. Kullerstenläggning i grus med makadam ovanpå. Äldre gatubeläggning.
12. Befintlig gatubeläggning av gatsten i stenmjöl och grus.

Bilaga 2.

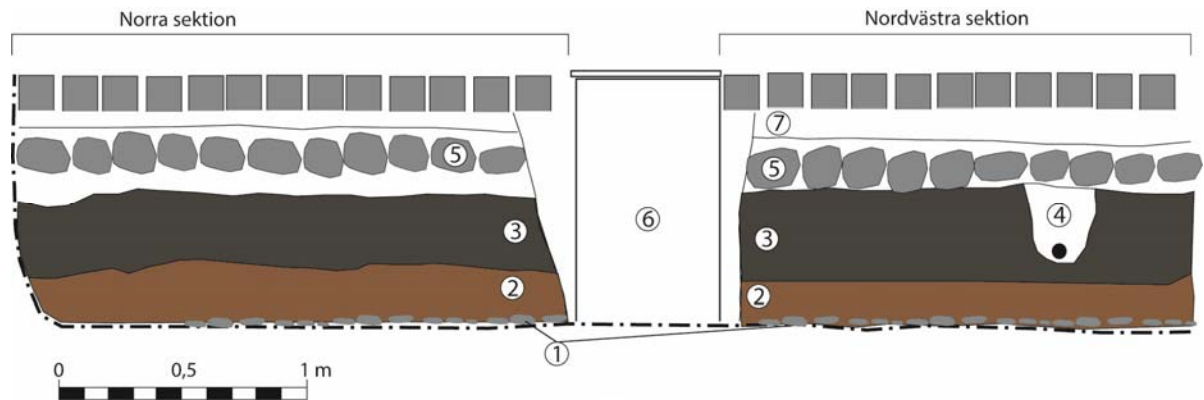
Schakt 3/ Sektion Norr vid Dekan

1. Gul, finkornig, torr kompakt moränlera.
2. Gråbrun finkornig, torr, något kompakt, fet lera med inslag av enstaka träkol. Äldre markhorisont med en nedgrävning, troligen ett äldre igenfyllt stolphål.
3. Brun, finkornig, torr, något kompakt, fet lera med inslag av enstaka träkol. Äldre markhorisont, möjligen kopplad till byggnad i väst.
4. Vitgult, torrt, poröst, magert, grovkornigt kalkbruk och småsten. Vittrad fog i husgrund.
5. Syllsten till en husgrund.
6. Brungrå, något finkornig lera med inslag av tegelkross. Fet och torr. Uppfyllnadslager.
7. Svartbrun, fet lera. Torr, kompakt och finkornig. Inslag av bränd lera och tegelkross. Uppfyllnadslager för höjning av gata.
8. Elkablar i grus.
9. Bärlager.
10. Äldre kullerstenläggning i grus.
11. Befintlig gatubeläggning av gatsten i stenmjöl och grus.

Bilaga 6. **Schakt 3/Sektion Söder vid Tunneln**

1. Gul, kompakt, fet, torr och finkornig moränlera.
2. Lösa schaktmassor.
3. Svartbrun, fet lera, något fuktig och elastisk/kompakt med inslag av träkol och näver. Keramik av typerna Östersjögods och Yngre rödgods. Fyllning i brunn.
4. Ljusbrun, kompakt, fet, finkornig lera, organisk och något fuktig. Fyllning i brunn.
5. Gul, moränliknande lera uppblandad med brun, finkornig, fet, kompakt och torr lera. Djurben. Fyllning i brunn.
6. Gråbrun, kompakt, torr, fet, finkornig lera med djurben, tegelkross, bränd lera och småsten. Keramik av typen Yngre rödgods. Fyllning i brunn.
7. Grus och vattenrör.
8. Grus och bärlager. Uppfyllnadslager för höjning av gata.
9. Äldre kullerstenläggning i grus.

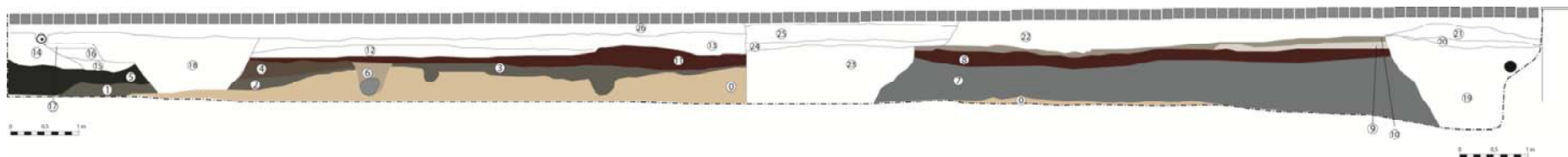
Bilaga 3.

Schakt 4/Sektion Norr och nordväst

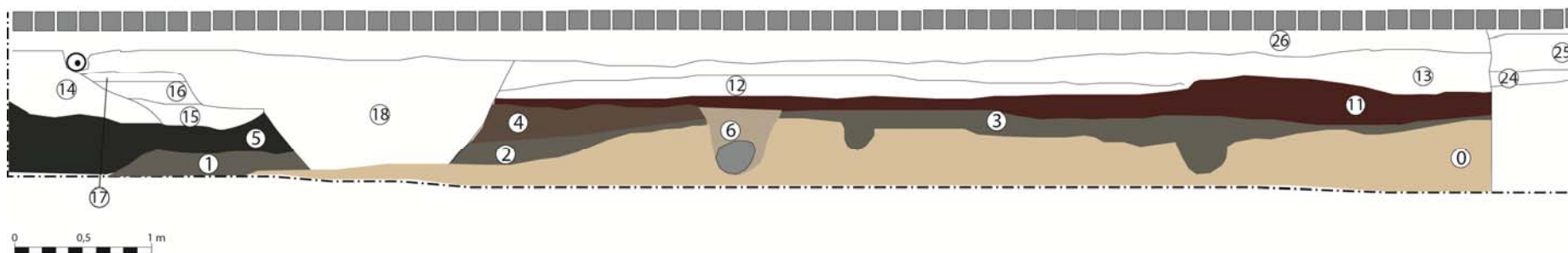
1. Stenläggning.
2. Brun, fet, finkornig, kompakt, torr lera med organisk karaktär. Gödsellager.
3. Svartbrun, fet, finkornig, kompakt och torr lera med inslag av tegelkross, träkol och kalkprickar. Uppfyllnadslager för höjning av gatan.
4. Grusfyllning i nedgrävning för gasledning.
5. Äldre kullerstenläggning i bärlager.
6. Brunn med grusfyllning runt om.
7. Befintlig gatubeläggning av gatsten i stenmjöl och grus.

Sektion Lilla Tomegatan: västradelen

Östra delen

Västra delen av sektion Lilla Tomegatan

Bilaga 4.

Schakt 5/Sektion 1 mot norr, Lilla Tomegatan (lagerbeskrivningar på nästa sida).

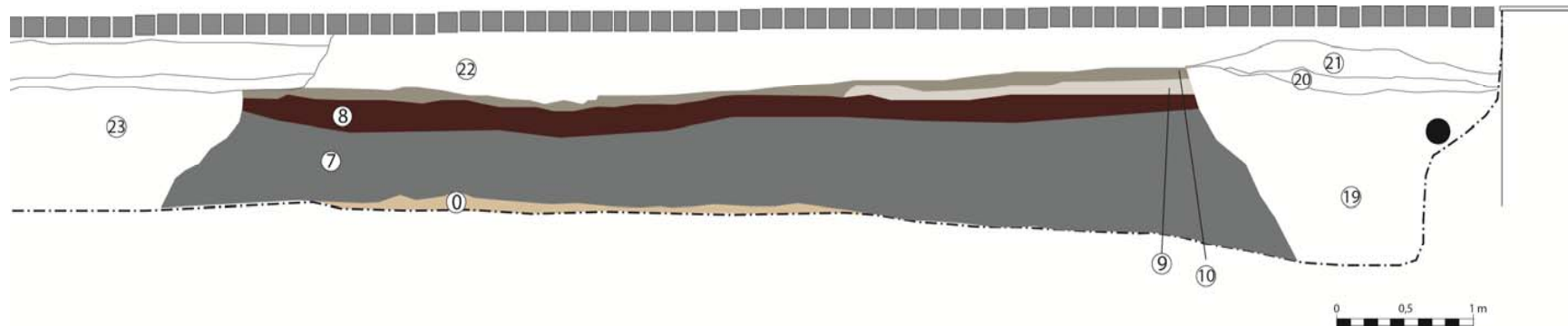
Lagerbeskrivningar Schakt 5/Sektion 1 mot Norr, Lilla Tomegatan: Västra delen

0. Gul kompakt, torr, finkornig och fet moränlera.
1. Grå, fet lera. Torr och kompakt, finkornig med inslag av träkol. Fynd av sågat ben. Äldre markhorisont.
2. Grå fet lera. Torr och kompakt, finkornig med inslag av träkol. Äldre markhorisont.
3. Grå fet lera. Torr och kompakt, finkornig med inslag av träkol. Även fyllning i två nedgrävningar som kan vara stolphål i ett hägnadssystem. Äldre markhorisont.
4. Brungrå, fet, finkornig, torr och kompakt lera. Utjämningslager för att jämna ut topografin.
5. Svartgrå fet, finkornig lera med inslag av träkol och djurben. Fyllning i nedgrävning.
6. Gul kompakt, torr, finkornig och fet moränliknande lera. I stenskott stolphål. Omsättning av stolpe i ett hägnadssystem.

(7-10: se nästa sida)

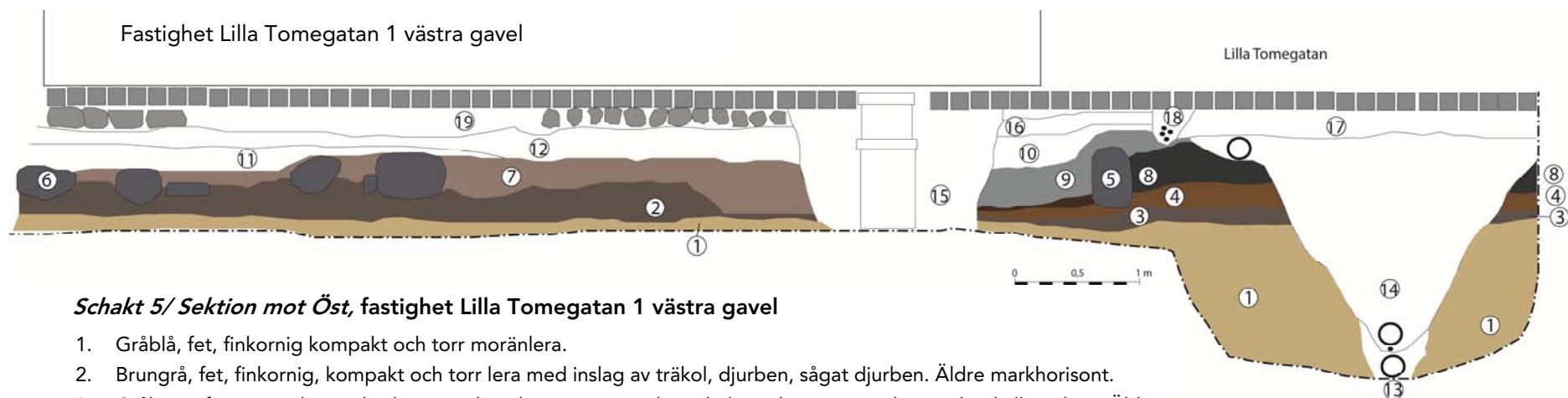
11. Tegelbitar. Poröst, magert och torrt. Sekundärt raseringslager som äldre markbeläggning.
12. Vitgult, poröst, grovkornigt kalkbruk. Raseringslager som utjämningslager.
13. Brunbeige grus. Poröst, grovkornigt, magert och torrt. Bärlager.
14. Brungrå, fet, finkornig, torr och kompakt lera. Utjämningslager i nedgrävning.
15. Grå, fet, torr och något grovkornig kompakt lera med grusinblandning. Fyllning i nedgrävning.
16. Brunt grus, poröst, torrt, magert och grovkornigt. Fyllning i nedgrävning.
17. Vitgult, poröst, grovkornigt kalkbruk. Utjämningslager.
18. Brungul, fet, grovkornig, torr och kompakt lera med inslag av tegelbitar. Fyllning i nedgrävning, troligen avlopp.
24. Grus. Fyllning i nedgrävning.
25. Makadam. Fyllning i nedgrävning.
26. Grus som bärlager och gatsten som befintlig markbeläggning.

Sektion Lilla Tomegatan: Östra delen

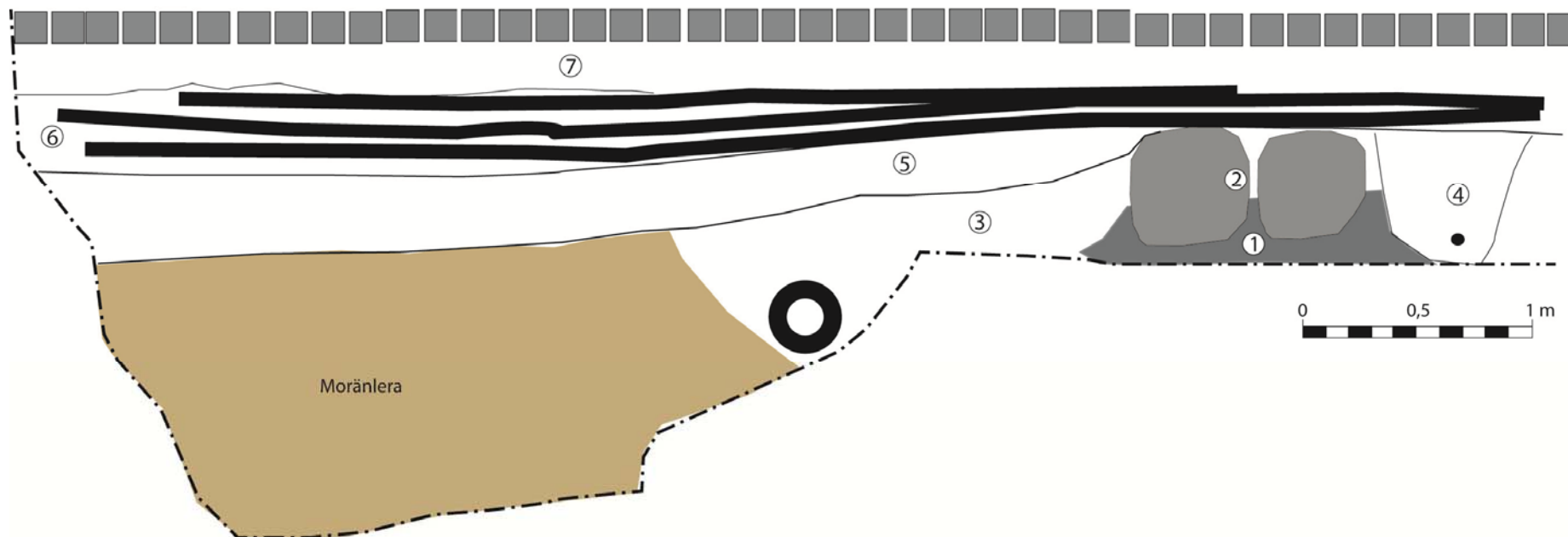
Schakt 5/Sektion 2 mot norr Lilla Tomegatan: östra delen

- 7. Gråsvart, finkornig, torr och fet, kompakt lera med inslag av sot/träkol, enstaka tegelkross och djurben. Fyllningsmassor i nedgrävning. Källare.
- 8. Tegelbitar. Poröst, magert och torrt. Raseringslager som äldre markbeläggning.
- 9. Vitgult, poröst, grovkornigt kalkbruk. Raseringslager som utjämningslager. Möjligen för uttorkande effekt.
- 10. Gråsvart, finkornig, torr och fet, kompakt lera med inslag av sot/träkol, tegelkross och djurben. Inblandning av grus. Utjämningslager.
- 19. Grågulbrun fet, finkornig lera, torr och kompakt. Fyllning i avlopp och dagvattenschakt.
- 20. Tegel, sten, koks. Fyllning i rörschakt.
- 21. Svartgrå, fet, torr, något grovkornig, kompakt lera med inslag av kalkbruk. Fyllning i rörschakt.
- 22. Grus. Bärlager.
- 23. Grus. Fyllning i tidigare för vattenrör.

Schakt 5/ Sektion mot Öst, fastighet Lilla Tomegatan 1 västra gavel

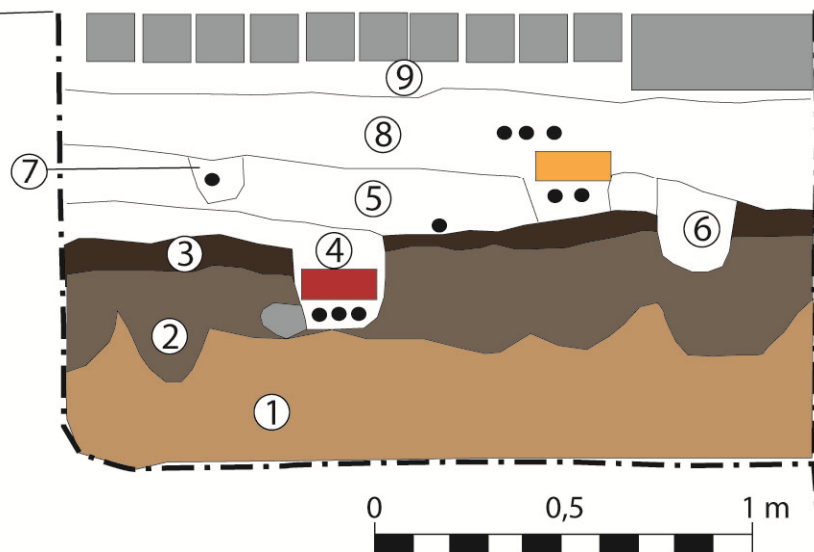
1. Gråblå, fet, finkornig kompakt och torr moränlera.
2. Brungrå, fet, finkornig, kompakt och torr lera med inslag av träkol, djurben, sågat djurben. Äldre markhorisont.
3. Gråbrun fet, torr, kompakt lera med inslag av sot och träkol. Finkornigt med enstaka kalkprickar. Äldre markhorisont.
4. Brun, relativt finkornig och fet lera med inslag av grus. Sättsand/lera för stabilisering av syllsten.
5. Syllsten, möjligen tillhörande syllstensrad i norr.
6. Syllstensrad, grundkonstruktion.
7. Brungrå, fet, finkornig, kompakt och torr lera med inslag av träkol. Inblandning av tegelbitar och småsten. Utjämningslager ovanpå husgrunden.
8. Brunsvart, fet, finkornig, kompakt lera med inslag av träkol och enstaka kalkprickar. Äldre markhorisont, utanför byggnad.
9. Grå lera, något grovkornig, torr, kompakt med inslag av sten, tegelbitar och -kross. Inslag av djurben och kalkbruk. Utjämningslager ovanpå husgrund.
10. Brunbeigegrå lera/sand. Finkornig. Något fet. Inslag av tegelkross, småsten och kalkbruk. Utjämningslager.
11. Vitgult lager med kalkbruk. Poröst, magert och torrt. Raseringslager.
12. Rödbrun lera/grus med inslag av tegelkross, -bitar. Poröst, torrt bärlager för äldre markstenläggning.
13. Brun fet, kompakt, torr och finkornig lera. Fyllning i nedgrävning för avlopp.
14. Gulblåbrun fet, kompakt, torr och finkornig lera. Fyllning i nedgrävning för avlopp.
15. Grus. Fyllning kring brunn i bruk.
16. Brunt grovt, poröst grus. Torr och grovkornig. Bärlager.
17. Brunt grovt, poröst grus. Torr och grovkornig. Bärlager.
18. Gul lera och grovkornigt grus, något fet, torr och något kompakt. Fyllning i kabelschakt.
19. Äldre markstenläggning i grus.
20. Grus som bärlager och gatsten som befintlig markbeläggning.

Schakt 5/Sektion mot Väster Containerplatsen

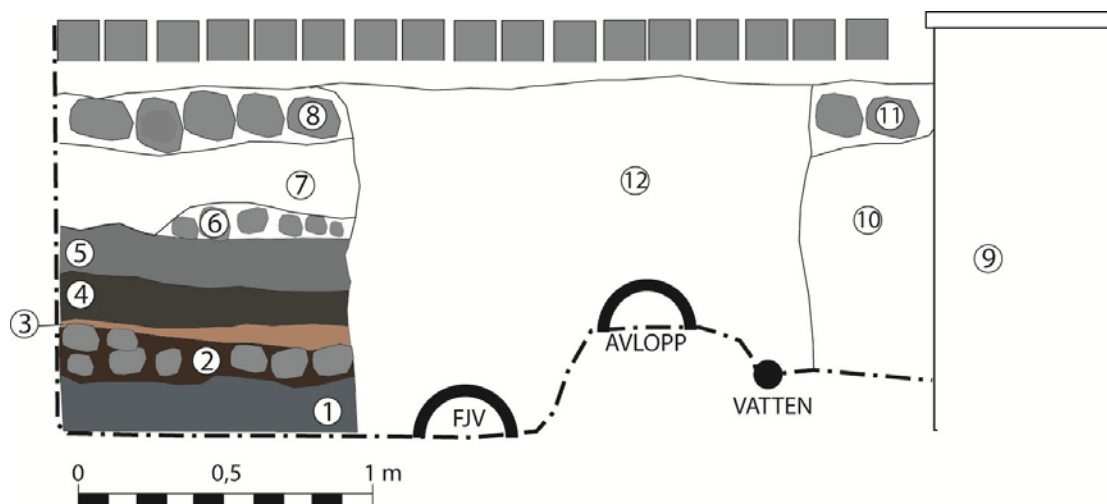
1. Grå, fet, finkornig, lera. Torr och kompakt med inslag av träkolbitar. Stabilisering kring syllstenar, troligen en husgrund.
2. Syllstenar, troligen en husgrund.
3. Brun, fet, finkornig torr och kompakt lera. Fyllning i avloppsschakt.
4. Grus. Fyllning i kabelschakt.
5. Brun, grovkornig, något fet, torr och något kompakt lera med grusinslag. Utjämningslager för höjning av gatan.
6. Elkablar i grus.
7. Grus som bärlager och gatsten som befintlig markbeläggning.

7A

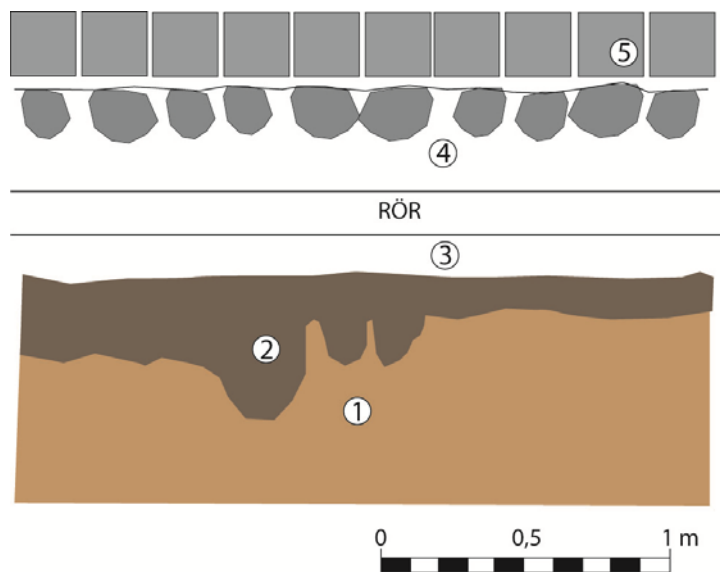
Schakt 5/Sektion mot Nordöst Adelgatan 7A

1. Gul kompakt, torr, finkornig och fet moränlera.
2. Beigebrun torr, kompakt, finkornig och fet lera med enstaka småsten. Äldsta markhorisont, delvis infiltrerat av moränleran. I kulturlagret finns flera stolphål som kan ha ingått i ett hägnadssystem. Troligen tidigmedeltid.
3. Tegelbitar, -kross och lite kalk. Med mörkbrun fet, finkornig kompakt och torr lera. Möjligen dränering för gatan.
4. Grus. Fyllning i kabelschakt.
5. Brun, fet, finkornig, torr och kompakt lera med inslag av tegelkross. Fyllning i kabelschakt.
6. Brunbeige fet lera, finkornig och torr. Kompakt med inslag av tegelbitar och -kross. Fyllning i stolphål.
7. Brun, fet, finkornig, torr och kompakt lera med inslag av tegelkross. Uppfyllning av trottoar.
8. Grus och lera. Fyllning i kabelschakt och uppfyllning av trottoar.
9. Grus som bärlager och gatsten som befintlig markbeläggning.

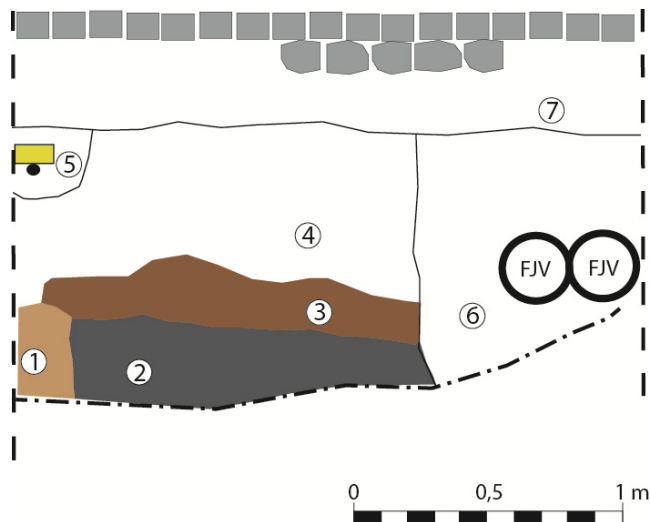
Schakt 5/Sektion I mot öst Stora Tomegatan

1. Blågul, finkornig, kompakt, fet och något fuktig moränlera.
2. Brun, mjuk och något porös, fuktig finkornig lera med organisk inblandning med stenläggning delvis i två skift. Tidigmedeltida stenlagd gatubeläggning.
3. Brungul torr, finkornig, fet, något fuktig lera med grusinblandning och bark. Något porös. Smutslager på stenläggning.
4. Gråbrun torr, fet, finkornig, kompakt lera med inslag av småsten och enstaka träkol. Uppfyllning och utjämning av vägområde.
5. Grå torr, fet, finkornig, kompakt lera. Uppfyllning av vägområde.
6. Stenläggning, något ojämn. Senmedeltida vägbeläggning.
7. Brun, fet, torr, finkornig lera, något gummiaktig. Inslag av tegelbitar och -kross. Uppfyllning och utjämning inför kullerstenläggning, troligen 1800-tal.
8. Kullerstenläggning i grus, troligen 1800-tal..
9. Grus som bärlager och gatsten som befintlig markbeläggning.

Schakt 5/Sektion II norr Adelgatan 11B

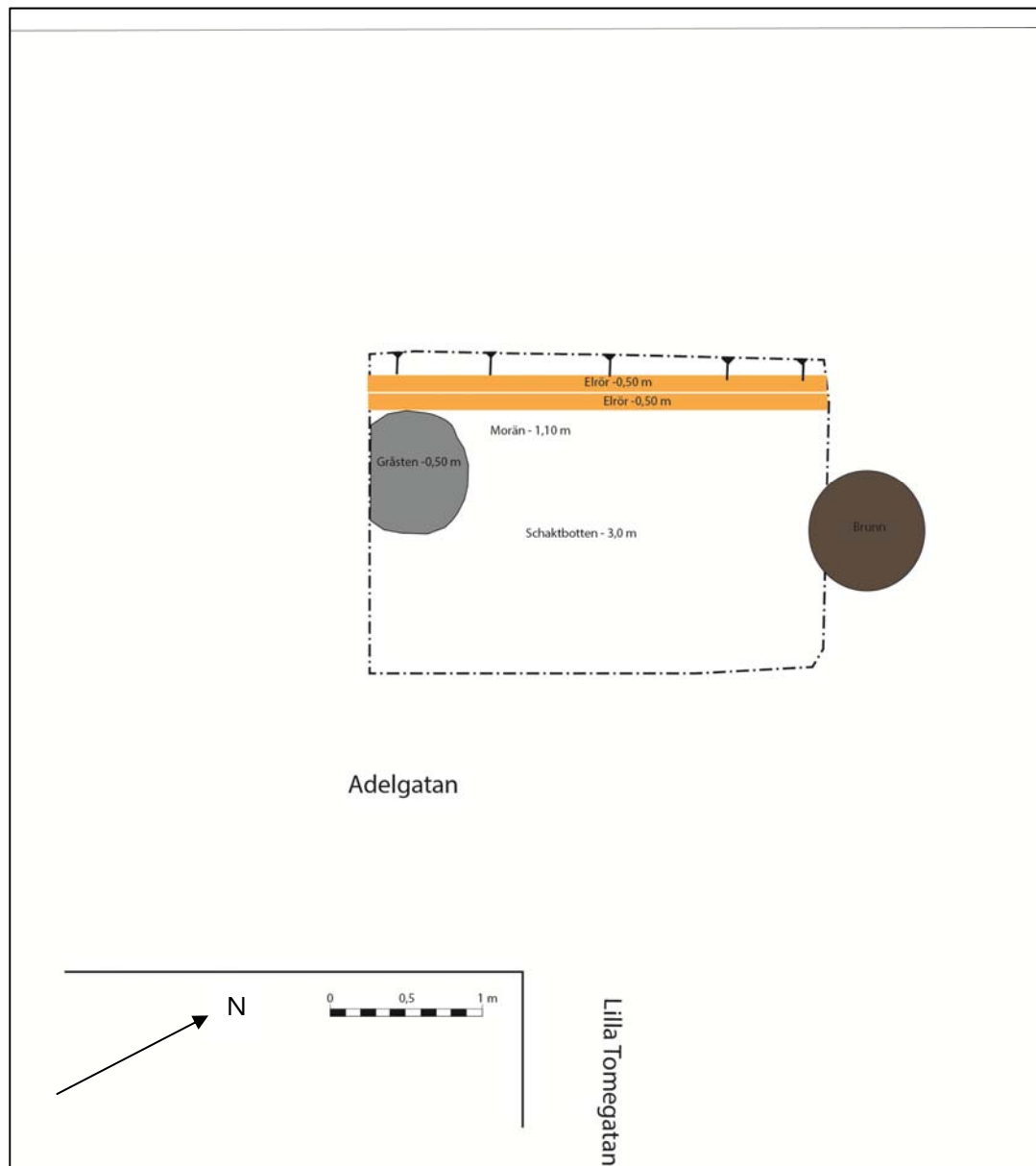
1. Gul kompakt, torr, finkornig och fet moränlera.
2. Gråbrun, fet, finkornig och kompakt lera med inslag av träkol, kalkprickar och djurben. Fyllning i stolphål efter hägnadssystem och äldre markhorisont. Makroprov C.
3. Grus. Kablar.
4. Grus/lera. Bärlager för äldre markstenläggning.
5. Grus som bärlager och gatsten som befintlig markbeläggning.

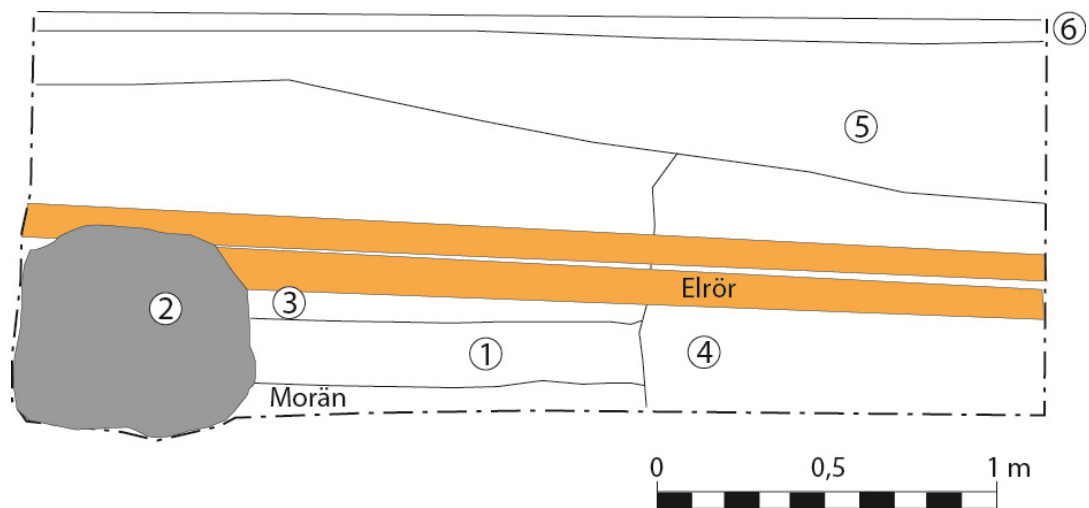
Schakt 5/Sektion III mot norr Adelgatan 13A

1. Moränlera
2. Grå, fet, kompakt, finkornig lera med inslag av träkol, djurben. Fyllning i grop. Makroprov B.
3. Orangebrun, fet lera, delvis bränd. Finkornig ed inslag av aska och träkol. Utjämning ovanpå nedgrävning.
4. Gråbrun, fet, finkornig lera. Torr och kompakt med inslag av tegelkross och småsten. Utjämningslager för höjning av gatan.
5. Kabelschakt med fyllning av (5) som återfyllning.
6. Fjärrvärmeschakt med grus i fyllning

Schakt 6. Plan- och sektionsritning, Lst dnr 431-550-2015

Planritning

Sektion mot väst

1. Brungrå, fet, finkornig lera med inslag av träkol, kalkprickar och enstaka tegelkross i toppen på lagret. Äldre markhorisont.
2. Stor gråsten som kan ha ingått i en husgrund.
3. Grus och elrör.
4. Stenmjöl. Nedgrävning för befintlig brunn.
5. Makadam.

Bilaga 6.

Fyndregister

Lund, Adelgatan

Lst.dnr: 431-9894-2013

Projektnummer: 61000-268

VA-arbeten 2013

KM 94100:1-10

Fyndnr	Kontext	Material	Sakord	Formtyp	Undertyp	Del	Antal	Vikt, g.	Kommentarer
1	Schakt 1/Botten intill grundsten	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Oidentifierad	Buk	1	31	
2	Schakt 1/Sektion A/Lager 6	Glas	Knapp			Huvud	1	3	
3	Schakt 1/Sektion D/Lager 4	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Oidentifierad	Buk	1	7	
4	Schakt 3/Södra sektion/Lager 1	Keramik	Kärl	Äldre rödgods, odefinierat	Krus	Buk	1	30	Grön glasyr på båda sidor. Fyllning i brunn
5	Schakt 3/Södra sektion/Lager 1	Keramik	Kärl	Svartgods, östersjö	Oidentifierad	Buk - botten	1	45	Fyllning i brunn
6	Schakt 3/Södra sektion/Lager 1	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Oidentifierad	Mynning	1	3	Fyllning i brunn
7	Schakt 4/Norra Sektion/Lager 1	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Oidentifierad	Buk	1	2	
8	Schakt 5/Norra sektion/Lager 1	Djurben	Halvfabrikat			Avsågad ledände	1	61	
9	Schakt 5/Sektion I/Lager 1	Djurben	Hantverksavfall			Avsågad ledände	1	22	
10	Schakt 5/Sektion 7A/Lager 2	Keramik	Kärl	Yngre rödgods, odefinierat	Oidentifierad	Buk	1	1	

Bilaga 7.

Inskickade makrofossilprover

Adelgatan, Lund FU 2013, VA-arbeten Lst.dnr. 431-9894-2013 Proj. Nr. 61000-268.

KULTUREN Aja Guldåker

Prov	Datum	Kontext	Tolkning	Signatur
A	7/1 2014	Sektion A, Lager 2	Äldre markhorisont	AG
B	11/12 2013	Sektion III, Lager 2 (L1 originalritning)	Äldre markhorisont	AG
C	10/12 2014	Sektion II, Lager 1	Äldre markhorisont	AG
D	16/1 2014	Brunn väster om Undergången, Lager 3(L1 originalritning)	Fyllnadslager i brunn	AG
E	5/2 2014	Ritning 21, Östra sektion, Lager 10	Påfört odlingslager	NK
F	5/2 2014	Ritning 21, Östra sektion, Lager 6	Gödsellager	NK

Makroskopisk analys av jordprover från VA-arbeten längst Adelgatan, Lund. Teknisk rapport. Jens Heimdahl, Riksantikvarieämbetet, UV Region mitt 2014-12-19

Bakgrund och syfte

Under den arkeologiska förundersökningen i samband med VA arbeten längst Adelgatan i Lund, 2013, togs jordprover från olika kulturlager och anläggningar för makroskopisk analys. Lämningarna bestod av olika typer av kulturlager, bl.a. av fossil odlingsjord, brunnsfyllnader och äldre markhorisonter. Horisonterna som undersöktes låg i ett sådant stratigrafiskt läge att de kan antas vara tidigmedeltida. Eftersom det är svårt att få grepp om de arkeologiska sammanhangen i långa schakt är frågeställningarna inför analyserna allmänt hållna: Vilken typ av kulturella miljöer och verksamheter speglas i materialet? Mer specifikt efterfrågas också om man i proverna kan se spår av trädgårdsodling, och om dessa spår i så fall kan knytas till specifika lokaliteter längs gatan.

Metod

Provtagningen genomfördes av arkeologerna under utgrävningen. Provvolymen låg kring 3 liter jord/prov. Inkomna till laboratoriet preparerades proverna genom floterings- och våtsiktning (minsta maskstorlek 0,25 mm) enligt metod beskriven av Wasylikowa (1986). Identifieringen av materialet skedde under ett stereomikroskop med 7-100 gångers förstoring. I samband med bestämningarna utnyttjades litteratur (Cappers m. fl. 2009) samt referenssamlingar av recenta fröer. Den makroskopiska analysen har främst behandlat växtmakrofossil (som inte är ved eller träkol), men även puppor, fekalier, smältor, slagg, ben mm har eftersökts. I det följande anges alla typer av fröer, frukter, delfrukter, acener etc. som "fröer" eller "frukter".

De provtagna lagren är begränsade från senare markhorisonter i stratigrafien, dels genom skarpa kontakter med överliggande lager vilket visar att den postdepositionella bioturbationen varit begränsad, dels med mellanliggande lager av sand som i sig begränsat bioturbationen från yngre lager. Materialet i de provtagna lagren kan sålunda bedömas ligga in situ sedan lagrets tillkomst och eventuell omlagring av material har således skett innan depositionstillfället. Detta stöds också av provernas innehåll där spår av recenta penetrerande rottrådar saknas.

Jordprovernans innehåll

I bifogade tabell har materialet (det som inte är förkolnade fröer och frukter) kvantifierats enligt en grov relativ skala om 1-3 punkter, där 1 punkt innebär förekomst av enstaka (ca 1-5) fragment i hela provet. 2 punkter innebär att materialet är vanligt – att det i stort sett hittas i alla genomletningar av de subsamplingar som görs. 3 punkter innebär att materialet är så vanligt att de kan sägas vara ett av de dominerande materialen i provet och man hittar det var man än tittar. Siffrorna för makrofossil anger antalet räknade fröer/frukter. Alla makrofossil är bevarade i oförkolnat tillstånd, utom de som särskilt tas upp i nederst i tabellen och där är angivna som "förkolnade".

Det kvalitativa innehållet av makroskopiskt material styrs i hög utsträckning av en handfull tafonomiska faktorer kopplade till de avfallskällor varifrån materialet som bygger upp kulturlagren härstammar, huvudsakligen från byggnation och hantverk (träflis, kol, kalkbruk etc.), djurhållning (växter från ängs-/betesmiljö), kök (träkol, matrester och latrinavfall). Därtill kommer en del material, som t.ex. ogräs, från lokala växtmiljöer. För att underlätta för läsaren att se detta i resultaten har de olika arterna grovt grupperats i fem ekologisk-kulturella kategorier (1: äng/bete – ofta representerade dynga eller foder; 2: Ogräs – lokal flora och ogräs från åkerbruk; 4: Insamlade växter– där bär ofta kommer från latrinavfall; 5: Odlade växter). Notera att dessa är grova verktyg och att det finns flera exempel på växter som kan passa in i flera grupper (smultron är också ett vanligt ogräs och många ogräs kan också förekomma i betesmiljöer etc.).

Diskussion

Bevarandestatusen på det organiska makroskopiska materialet skiljde sig i olika prov. prov A, D, E och F hade ett gott bevarat material och materialet i prov B och C var sämre bevarat. I dessa prover påträffades främst ett fåtal hårdskaliga fröer som stått emot nedbrytningen.

De äldre markhorisonterna: A, B och C

Dessa tre prover representerar platsens äldsta bevarade brukningsskede, men kan innehålla flera tidsskikt eftersom samma markhorisont brukats under lång tid. I sådana fall gäller generellt tolkningen att mer ömtåligt material representerar den yngsta bruksfasen, medan mer hårdskaligt/motståndskraftigt material också kan härstamma från äldre faser, och därmed är svårare att bedöma.

Det förhållandevis bra bevarade materialet i prov A utgörs främst av ett stort antal näringsälskande ogräs (mållor, bolmört och brännässlor), men även en stor mängd (1/3 av materialet) starr som sannolikt har sitt ursprung i stalldynga. Denna sammansättning verkar också gälla för det sämre bevarade materialet i prov B och C. I samtliga av dessa prover förekom köksavfall i form av benfragment, fiskfjäll och förkolnat spannmål. I prov A och B förekom också glasade smältor som kan tolkas som spår av högtemperaturhantverk eller nedbrunna lerklinade eller kalkade byggnader.

I samtliga dessa prover förekommer också fläderbärskärnor i riklig mängd. Kärnor efter fläderbär har visat sig vara mycket vanligt förekommande i de äldsta markhorisonterna i Lund, tillhörande perioden 900-talet till 1100-talet. Fördelningen verkar också förhållandevis jämn över staden. T.ex. så har stora mängder fläderbärskärnor påträffats i de äldsta lagren i kv. Saluhallen och under Lunds Domkyrka, men även nyligen utanför Lund på Lilla Råby bytomt. Förklaringen till detta är att fläder måste ha vuxit i riklig mängd i den tidiga staden, antagligen som odlad, men kanske också förvildad. Med tanke på fläderns storlek och karaktär så bör detta ha satt sin prägel på den tidiga staden. Flädern har både använts som medicinalväxt och till mat och dryckesproduktion. I de äldsta markhorisonterna finns inga säkra bevis på odling i det makroskopiska materialet, men heller inget som talar emot detta (sammansättningen av dynga, ogräs och köksavfall är typisk också i odlingsjordar, men kan i en urban miljö representera också

andra sammanhang). För en sådan bedömning måste själva horisonternas utseende studeras. Som möjliga odlingsväxter har vi nyss nämnt flädern, men här kan också vildpersilja och bolmört nämnas. Bägge dessa arter användes inom den tidigmedeltida medicinen och de kan mycket väl ha odlats. (Dock har bägge arterna funnits i landet långt före medeltiden.)

Fyll i brunn D

Brunnsfyllnaden tillhörde de bäst bevarade materialet, där sammansättningen av en rik flora av ogräs, dynga (1/3 av materialet) och bryggeri- och köksavfall kombineras med enstaka fynd av kattmynta som kan betraktas som en odlad medicinalväxt (den kan förvildas också, men har då sannolikt ett ursprung i en odlad population). I och med förekomsten av odlingsväxter kan denna kontext betraktas som kopplad till en örtagård av något slag, kanske har man använt odlingsjord eller kompost för att fylla igen brunnen. Köksavfallet utgörs av bränt spannmål, hasselnötsskal och fiskfjäll, och bryggeriavfallet består av porsnötter. I Lund är det ett återkommande mönster att porsölet dominerar i den äldsta fasen och under 1100-1200-talet ersätts med bland- och humlebrygder. Förekomsten av pors kan alltså här användas som en indikering på att materialet troligen är från 1000- eller 1100-talet.

Odlingslager E

Detta lager tolkades som ett odlingslager, och det makroskopiska innehållet kan stödja, men inte förstärka, denna tolkning. Innehållet av stalldynga och ogräs är typisk men inget köksavfall påträffades i materialet och inte heller några odlingsväxter. Ett mycket intressant inslag i materialet är dock åtta kärnor av det norrländska mycket eftertraktade åkerbäret. Åkerbär är kända för att under tidigmodern tid ha varit en exportvara från Norrland till städerna söderut. Detta är mig veterligen det äldsta fyndet av åkerbär så här långt söderut. Bärkärnorna kan i detta sammanhang tolkas som att latrinavfall blandats i odlingsjorden.

Gödesllager F

Lagret utgörs främst av träflis, och andelen djurdynga uppgår endast till 12% av materialet. Materialet domineras av näringskrävande ogräs och fläderbärskärnor. Det är svårt att tolka fläderbärskärnorna i detta sammanhang. Där en fläder växer är det vanligt att det blir massförekomster av kärnor i jorden, så det kan tolkas som en lokal växtplats för en fläderbuske, men man kan också tänka sig att fläderbärskärnorna i detta sammanhang kommer från latrin eller köksavfall som dumpats på samma plats som träflis och stalldynga. Ogräsen är så pass näringskrävande att de mycket väl kan ha vuxit direkt på avfallet.

Referenser

Cappers, R. T. T., Neef, R. & Bekker, R- M. 2009: Digital atlas of economic plants. Groningen Archaeological Studies vol 9. Groningen
Wasylikowa, K., 1986: Analysis of fossil fruits and seeds. I Berglund, B. E. (ed.): Handbook of Holocene Palaeoecology and Palaeohydrology. John Wiley & Sons Ltd. 571-590

Adelgatan FU		Provnummer	A	B	C	D	E	F
		Tolkning	Äldre markhorisont	Äldre markhorisont	Äldre markhorisont	Fyll i brunn	Odlingsslager	Gödsellager
		Ungefärlig datering						
			2,5	3	3	4	3	2,4
	Träd och buskar	Obränt träflis (0-3)	•• •	••	•	•• •	•• •	•• •
		Pinnar/kvistar/ris/knoppar					••	
		Träkol	•• •	•• •	••		••	••
	Örter och gräs	Strån och örtdelar	•			••		••
		Rottrådar				••	••	
	Mossa	Mossa (i allmänhet) Bryophyta					••	
	Animaliskt matavfall	Däggdjurs- och fågelben	•	••				
		Fiskben och fjäll		•	•	•		
		Glasade smältor	•	•				
		Summa antal fröer/frukter	13 9	10	9	16 3	48	31 0
	Svenskt namn	Latinskt namn						
Äng/Bete	Gråstarr-typ	<i>Carex canescens</i> -typ				12		
	Slankstarr-typ	<i>Carex flacca</i> -typ	31	3	3	13	7	13
	Knaggelstarr-typ	<i>Carex flava</i> -typ	15			16	1	17
	Hundstarr-typ	<i>Carex nigra</i> -typ					1	
	Blankstarr-typ	<i>Carex otrubae</i> -typ				1		2
	Dvärggag	<i>Cyperus fuscus</i>						1
	Småsäv (ospec.)	<i>Eleocharis</i> spp.						2
	Älggräs	<i>Filipendula ulmaria</i>				1		
	Äkta johannesört	<i>Hypericum cf. perforatum</i>						1
	Gökblomster	<i>Lychnis flos-cuculi</i>						2
	Smörblomma	<i>Ranunculus acris</i>				6		
	Vildpersilja	<i>Aethusa cynapium</i>	2					
Ogräs	Krustistel	<i>Carduus crispus</i>						1
	Svinmålla-typ	<i>Chenopodium album</i> -type	20		1	7	25	15
	Blå-Rödmålla	<i>Chenopodium glaucum/rubrum</i>				9		1
	Lönnmålla	<i>Chenopodium hybridum</i>	2					
	Åkerbinda	<i>Falopia convulvulus</i>						1
	Jordrök	<i>Fumaria officinalis</i>	1					
	Bolmört	<i>Hyoscyamus niger</i>	19		3	1		9
	Rödplister	<i>Lamium rubrum</i>				2		
	Korndädra	<i>Neslia paniculata</i>				1		
	Pilört	<i>Persicaria laphatifolium</i>	1			1	4	
	Trampört	<i>Polygonum aviculare</i>	1					

	Gåsört	<i>Potentilla anserina</i>				2		1
	Revmörblomma	<i>Ranunculus repens</i>				3	1	1
	Tiggarranunkel	<i>Ranunculus sceleratus</i>				10		13
	Åkerrätika	<i>Raphanus raphanistrum</i>					1	
	Bergssyra	<i>Rumex acetocella</i>						1
	Krusskräppa	<i>Rumex cf. crispus</i>				1		4
	Smällglim	<i>Silene vulgaris</i>						1
	Nattskatta	<i>Solanum nigrum</i>	1			1		18
	Våtarv	<i>Stellaria media</i>				8		
	Brännässla	<i>Urtica dioica</i>	22					27
	Etternässla	<i>Urtica urens</i>	3			18		
Insamlat	Hasselnöt	<i>Corylus avelana</i>				2		
	Pors	<i>Myrica gale</i>				30		
	Åkerbär	<i>Rubus arcticus</i>					8	
	Hallon	<i>Rubus idaeus</i>	1					
Odlat	Kattmynta	<i>Nepeta catarica</i>				4		
	Åkta fläder	<i>Sambucus nigra</i>	17	6	1			17 7
Ospec.	Måra (ospec.)	<i>Galium sp.</i>						
	Fingerört (ospec.)	<i>Potentilla spp.</i>				11		1
	Viol (ospec.)	<i>Viola spp.</i>		1		2		1
Förkolnade fröer/frukter								
Säd	Skalkorn (förkolnat)	<i>Hordeum vulgare ssp. vulgare</i>			1	1		
	Råg (förkolnat)	<i>Secale cereale</i>	3					

Bilaga 8.

Lund University

Department of Quaternary Geology

KVARTÄRGEOLOGISKA AVDELNINGEN

HANS LINDERSON

31 mars 2015

Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, rapport nr
2015:22

DENDROKRONOLOGISK ANALYS AV ARKEOLOGISKA FYND FRÅN ADELGATAN I
LUND, Hans Linderson

Uppdragsgivare: Kulturen, Box 1095, 211 04 Lund (kontaktperson: Aja Guldåker)

Område: Lund Prov nr: 69527-69534 Antal sågprov: 8+1 vedbestämning(10 st)

Dendrokronologiskt objekt: Brunn delvis återanvänt virke från en dörrpost samt
vedbestämning av risbädd

Resultat:

Dendro nr:	Prov Nr:	Träd-slag	Antal år; (2 radie om inget annat anges)	Splint (Sp) Bark (B) Vankant (W)	Datering av yttersta årsring i provet	Beräknat Fällningsår E(Efter) E= eller lika med V(vinterhalv-året)	Trädets egenålder ±20år
69527	A1	Ek	198;3	Sp 19, W	1196	V 1196/97	270
69528	B2	Ek	115	Ej Sp	Ej datering	-	170
69529	C2	Ek	76	Ej Sp, nära Sp	Ej datering	-	140
69530	D3	Ek	56	Ej Sp	1015	E 1025	200
69531	E1	Ek	104	Ej Sp	1095	E 1105	200
69532	F3	Ek	73;4	Ej Sp	Ej datering	-	140
69533	G1	Ek	129	Sp 12, W	1096	1102 ± 6	180
69534	H1	Ek	92;1	Ej Sp	Ej datering	-	190
risbädd		Salix				sommar	

Kommentarer till ovanstående resultattabell

Minst två vitt skilda dateringar uppträder i brunnen, den yngre, prov A1, är avverkad vinterhalvåret 1196/97 samt den äldre, prov G1 är avverkad någon gång under åren 1096-1108 övriga prov saknar ytvedsindikationer så att endast "efterdateringar kan ges (*terminus post quem*). Två av dessa dateras, prov D3 och E1, de täcker båda de ovan angivna dateringarna.

Proveniensen är lokal.

Risbädden undersöktes genom att tio vedstycken analyserades av det grövre materialet samtliga är av *Salix*. Tre svenska gruppnamn finns av detta släkte, pil, sälg och vide. De flesta var avverkade på sommaren några var så nedbrutna att detta inte var möjligt att bestämmas.

Hans Linderson, Laboratorieföreståndare, Lunds Universitet

Beskrivning av tabellen ovan

"Dendroidentitetsnummer", är en unik identitet för varje prov hanterade på laboratoriet.

"Antal år", årsringar som är analyserade i vissa fall har det inte varit möjligt att mäta årsringsbredden, då har årsringarna räknats, vilket har markerats med "+n".

I samma kolumn förekommer någon gång noteringen "ew" eller "lw" dessa termer härrör från engelskans early wood (vårved) och late wood (sommarved) och beskriver graden av den yngsta/sista årsringens utveckling. Detta indikerar att virket är avverkat på sommaren.

"splint, vankant, bark" indikerar hur många årsringar som saknas i provet. Förutsatt att provet går att datera och man har vankant eller bark i provet så får man en årsexakt datering (extrema undantag finns). "nära vankant" uppges när det finns indikationer om detta, till exempel i fältanteckningar eller om en sågskiva följer en naturlig kurvatur i rundvirket. Om vankant (den rundade avslutningen av virket där barken har försvunnit) saknas och splinten syns kan man beräkna fällningsåret med hjälp av splintstatistiken för olika trädslag och förhållanden. Vanligtvis används 17 ± 7 år på ek och en mer varierad bild på tall med en maximal variation på ± 20 år. Saknas splinten ("ej sp") anges en så kallad "efterdatering" (*terminus post quem*). Virket får då en äldsta möjliga datering. Teoretiskt kan virket vara hur ungt som helst men mer troligt handlar det om upptill några tiotal år senare avverkning än angivna efterdatering. Detta diskuteras vanligtvis i rapporten.

"Datering av yttersta årsring i provet", är alltid årsexakt vid en datering. Om provet inte kan korsdateras med en daterad dendrokronologisk serie anges "ej datering". Detta uppträder oftast vid ett litet årsringsantal (unga/snabbvuxna/kraftigt nedbrutna träd), udda trädslag (i Sverige är ek och tall bäst), för få prover från den undersökta konstruktionen, störd tillväxt etc.

"Beräknat fällningsår" här görs en beräkning utifrån dateringen av den yttersta årsringen i provet och hur många årsringar som beräknas saknas i provet. Felmarginalen som anges täcker mer än 95 procent av proverna. Finns barken eller vankanten kvar på provet ges dateringen påföljande vinterhalvår om inga andra noteringar har gjorts. Vinterhalvåret avser trädets viloperiod så att ingen årsringsbildning sker i stamvirket, viloperioden påbörjas normalt i augusti och pågår till maj söder om Norrlandsgränsen (ungefär Dalälven). Stamvirkets viloperiod blir succesivt längre mot fjällens trädgräns.

I kolumnen längst till höger har trädets bedömda egenålder angivits.

Mätresultaten kommer att bevaras på laboratoriet och utnyttjas i universitetets forskning. Proverna kommer att ingå i RAÄ's arkiv och förvaltas av laboratoriet

Hans Linderson, Laboratorieföreståndare Lunds Universitet
Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, Sölvegatan 12, 223 62 Lund

Sölvegatan 12, S-223 62 Lund

Tel. +46-46-2227891 Fax +46-46-2224830

e-mail: Hans.Linderson@geol.lu.se

En tidsvandring på Adelgatan

"När vi vandrade in genom stadsporten vid Thomes gap blev vi först förvirrade över alla vindlande små gator. Vi ville besöka domkyrkan som vi hört så mycket om, men hur skulle vi komma dit? Där fanns en gata som såg någorlunda torr ut då den var belagd med sten och vi började gå en bit på stengatan. –Ur vägen! ropade en stor ilsknen man. Människor med tunga oxdragna kärror färdades på stenvägen som gick spikrakt söderut och insikten kom att vi kanske var i vägen för dessa gnisslande ekipage. Vi tog av mot böger på den något leriga smala vägen som synes gå åt väster. Här var det lugnare. Gatan kallades för Adelgatan och stora trädgårdstomter fanns på båda sidor om gatan med en frodig grönska som vällde ut över staketet. Vi kunde se att där fanns små odlingar i nästan var trädgård och inhägnader skyddade grödan från kringströvande husdjur som gärna norpade åt sig vad de kunde.

I nästa kurva som svängde söderut fyllde vi på våra skinnpåsar med vatten då det fanns en brunn intill gatan. – Varsågod, sa kvinnan som stod vid brunnen när vi kom dit. Hon var en änka vid namn Bente och hon berättade att hennes svärson kaniken Christian Nielsen lät henne bo på en gård i närheten. Christian arrenderade en ödejord söder om Bentes lilla stuga och som ersättning fick Bente bland annat hjälpa till med odlingarna där avkastningarna skulle försörja familjen.

I närheten av brunnen låg en närmast övergiven trädgård som var vildvuxen och ej skött på många år. Där gick djuren fritt och betade och vem som helst kunde vila en stund i det höga gräset. Efter påfyllning fortsatte vi längs med den smala vägen. Här kommer inte de tunga oxkärorna fram, tänkte jag. Tur är väl det att det finns andra vägar som fororna kan ta, ty här är vägen så smal att jag nästan kan

lägga mig tvärsöver och nå fram till husen på var sida. Nu hade vi nått fram till en plats med låg bebyggelse intill en tvärgata. På flera av de trädgårdstomter vi passerat fanns små inhägnader med djur som fick stödutfodras då stadens grödor var begränsade.

Förmiddagens regn hade fortfarande inte runnit bort utan samlades i stora vattenpölar längs med den smala gatan. Vi gick förbi ett stall med en stenlagd gårdsplan och sedan fick vi svänga västerut igen. En bit bort höll ett gäng karlar på att kasta ner skräp i en brunn och när vi gick förbi hörde vi att de svor över att de skulle behöva gräva en ny brunn igen, ett besvärligt arbete. Den fasansfulla lundaleran var svår att bärska över och många tunga timmar gick åt att återigen försöka hitta de vattenförande skikt med grus där grundvatten kunde sippra in. En låg byggnad fanns norr om den kasserade brunnen och den tycktes höra till en välkött gård med stenkällare intill en stor trädgårdstomt.

I slutet på gatan kunde vi äntligen gå torrskodda på risbäddar som doftade gott av färska löv. Kanske berodde det på det fina vikariesidenset som låg intill, där frun och herrn i huset inte ville gå i lervälning med sina fina läderskor. Vi kunde höra en mansröst kalla på en kvinna vid namn Margrete och sedan sjöngs den ena psalmen efter den andra. Vi förstod att det kunde vara en kyrkans man.

Vid kanikresidenset fanns en folksamling och det tycktes som om det hölls en fest. Knappast troligt att vi fick delta, men det kostade inget att titta förstås. Då såg vi domkyrkan och spänningen ökade!"

Situationerna ovan är helt påhittade, men inte helt osannolika. Berättelsen bygger på information hämtade från den arkeologiska förundersökningen från Adelgatan i samband med VA-arbeten

Tidsvandring på Adelgatan under 1500-talet. Siffrorna motsvarar Anders Andréns tomtrekonstruktion av Lund omkring 1500. Den streckade linjen är den vandringsslag som återfinns i berättelsen i artikeln. Längs med vandringsslaget förekommer några platser där påträffade arkeologiska fynd bidrar till ökad kunskap. De streckade rektangelerna är förslag på byggnader utifrån påträffade syllstenar och den ljusare grå färgen, vid exempelvis domkyrkan, är dagens fastighetsgränser. Lilla bilden ovan är en översiktskarta från Thomes gap till domkyrkan.

som nyligen avslutats.

Informationen i berättelserna bygger även på skriftliga källor som finns angående de tomter förekommande i Lund under framförallt 1500-talet. Genom arkeologiska undersökningar kan källmaterialet byggas på och kompletteras. I detta fall kan vi konstatera att uppfyllnadsgraden av marken inte var lika hög i denna del av staden jämfört med södra delarna av Lund, där mängder jord och byggmaterial dumpats för att på så sätt höja terrängen. Moränlerans nivå är en indikator på hur terrängen en gång har sett ut på olika områden. Då schaktningsarbetena på Adelgatan även inkluderade delar av Sankt Annegatan, Tegnérsplassen, Lilla Tomegatan och Stora Tomegatan har vi fått en ganska tydlig bild av hur mycket arbete som har lagts ner på att utjämna sänkor och var det inte har behövts lika mycket insatser.

Att Stora Tomegatan var stenlagd kunde konstateras i undersökningen, liksom att Adelgatan saknade stenläggning. Varför det fanns skillnader framgår dock inte av det arkeologiska materialet. Spår efter nedgrävningar i den äldsta markhorisonten i de nordös-

rektioner? Det föreligger stora insatser då en brunn ska grävas och kanske var det den person som betalade som ägde frågan. Påträffade brunnar i staden finns både i gatumiljö och inne på tomter, vilket tyder på att det antagligen funnits flera varianter av brukandet.

Vid korsningen Lilla Tomegatan/Adelgatan framkom flera syllstenar på båda sidor i schaktet, och stenarna bedömdes vara rester efter grundmurar från byggnader som rivits i samband med att gatan breddats. På den östra sidan om schaktet fanns en hel syllstensrad på cirka 3-4 meter, vilket tyder på den yttersta begränsningen för var den västra tomtgränsen tidigare låg. Det visar också hur bred en byggnad i staden ut mot gatan kunde vara. Dagens Adelgata är cirka 7 meter bred vilket kan jämföras med medeltidens Adelgata som endast hade halva bredden.

I gatans vinkel vid Östgöta nation påträffades en intakt stenläggning med gödsel ovanpå samt syllstenar efter en byggnad. Samma breddning av gatan har sannolikt skett även här på bekostnad av en stallbyggnad.

En igenfylld brunn dokumenterades väster om Kulturens undergång och keramik av typen yngre rödgods tyder på att brunnen fyllts igen under senare de-

len av medeltiden. Syllstensrester efter en byggnad påträffades omedelbart norr om brunnen, vilket också tyder på att den medeltida gatan sträckte sig minst 2,5 meter längre söderut än idag.

I korsningen Sankt Annegatan/Adelgatan dokumenterades flera skikt av risbäddar. Att anlägga risbäddar var ett billigt och enkelt sätt att förbättra en väg eller fylla upp en svacka. Att det fanns flera faser av risbäddar tyder på att det fanns ett återkommande behov av att förbättra gatan, men utan att stenlägga densamma. Mellan den första risbädden och den sista har gatan dessutom fyllts upp.

På trottoaren utanför nuvarande Kulturkrogen och entrén påträffades syllstenar efter en husgrund, fem meter väster om nuvarande tomtbegränsning. Inte helt otänkbart att det var platsen för kanikresidenset som skall ha legat på tomt 52-53 enligt Anders Andréns tomtrekonstruktion.

Genom att väga samman skriftliga källor, arkeologiskt material med en stor portion fantasi kan man komma ganska långt på vägen att återskapa känslan av att vandra på våra medeltida gator.

AJA GULDÅKER,
ARKEOLOG PÅ KULTUREN

Exempel på hur det kan ha sett ut innan gatunät och kvarter rensades upp. Ett Lund som var mer lantlig i sin karaktär. Kulturens LB arkiv. Lundamotiv, men oklart var. Odaterad.

Arkeologiska arkivrapporter från Lund har övergått i serien Kulturmiljörapporter fr.o.m. 2013.
I serien Kulturmiljörapporter har utgivits:

2015

- 2015:1 Flyinge 22:49, Lunds kommun. Antikvarisk medverkan 2013-2014. Carita Melchert.
- 2015:2 Kv Botanicum 15, Lunds kommun. Arkeologisk förundersökning 2014. Nicklas Kronroth och Aja Guldåker.
- 2015:3 Kv Fredrik 8, Ystad. Arkeologisk förundersökning 2014. Aja Guldåker.
- 2015:4 Kv Tegnér 1, Lund. Geoteknisk undersökning m fl 2014. Aja Guldåker.
- 2015:5 Kv Bävern 1, Trelleborg. Översiktlig förundersökning. 2014. Ivan Balic.
- 2015:6 Utbyggnad av Södra stambanan, sträckan Flackarp – Lund C. Arkeologisk utredning steg 1 2014. Ivan Balic & Johan Wallin.
- 2015:7 Adelgatan. Arkeologisk förundersökning 2013 och 2015. Aja Guldåker.